

X

R Joy

1606/1781.

Robert B Joy
November 9th

1003

Eu L C
2

Robt B Joy

Joy

C

CORNELII NEPOTIS

EXCELLENTIUM

IMPERATORUM

VITÆ.

AD OPTIMAS EDITIONES CASTIGATÆ.

GLASGUÆ:

IN ÆDIBUS ACADEMICIS,

EXCUDERAT JACOBUS MUNDELL,

APUD MUNDELL ET FILIUM, EDINBURGH,

1798.

CORNELII NEPOTIS

EXCELSITUDINE

IMPERATORUM

VITA.

AN OFFICIAL IMPRINT OF THE

CLASSIQUE

IN THE LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF LONDON

AND IN THE LIBRARY OF THE

1708

EDITORES LECTORI S.

CUM omnes ferè VITARUM EXCEL-
LENTIUM IMPERATORUM Corne-
lii Nepotis editiones nuperæ Edinenfes
erroribus, qui summum cùm discenti-
bus tum docentibus negotium facef-
sunt, fœdissimis scateant; hanc nostram
in vulgus edendam curavimus. Du-
cem celebrem Augustinum Van Sta-
veren potissimum secuti sumus; ab eo
tamen, ubicunque duximus necessari-
um, deflectere non dubitavimus, alio-
rum doctorum fide innixi. Quem in-
terpungendi modum nostrates adhibe-
re consueverunt, is, iudicio nostro, cui-
libet alii longè præstare visus.

GER. JOANNES VOSSIUS

DE

CORNELIO NEPOTE.

CORNELIUS NEPOS, et ante Cæsaris dictaturam, et eo dictatore, et postea vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem colligenti inde, tum demum divulgare ea cœpisse opera quibus maxime inclaruit. Padi erat accola, teste Plinio, lib. iii. cap. 18. unde Catullo, epigrammate primo, Italus; Aufonio autem, epist. xxiv. Gallus vocatur. Nempe quia Italia Transpadana diceretur Gallia Togata. De urbe patriâ quicquam se habere comperti negat Eliás Vinetus in Aufon. Idyll. vii. At Veronensem fuisse, in Leandri Alberti Italiâ lego: uti et in cosmographiâ optimi atque amicissimi quondam viri, Pauli Merulæ. Imo ex Veronensium historicorum syllabo (quem doctissimus amplissimusque Alexander Becellus, Veronensis urbis cancellarius, fecit, ac illustrissimus comes, Fernandus Nogarola, vir ut genere, ita literarum studio nobilissimus, cum V. Cl. Laurentio Pignorio, atque is mecum communicavit) intelligo, natum fuisse Nepotem in Hostiliâ: qui Veronensium vicus est, Tacito, Plinio, Cassiodoro, et Antonino in Itinerario memoratus, hodieque Ecclesiasticæ Veronensium juris.

dictioni subditus. Historicus hic Ciceronis
 amicus familiaris à Gellio vocatur, lib. xv. cap.
 28. Chronica scripsisse, testis est idem Gellius,
 lib. xvii. cap. 21. In his, pro triplici tempore,
ἀδελφῶν, μυθικῶν, καὶ ἱστορικῶν, (de quibus ex Varro-
 ne, et aliis, libro de arte historicâ diximus), tres
 videtur scripsisse libros, ac singulis unius tem-
 poris narrationem esse complexus. Sanè tres
 libros fecisse Nepotem, quibus omne ævum
 comprehenderit, liquidò testatur Catullus ini-
 tio Hendecasyllaborum. Nec historicum tem-
 pus ab eo solum esse tractatum, indicio est illud
 Aufonii: “ Apologus Titiani, et Nepotis
 “ Chronica, quasi alios apologos (nam et ipsa
 “ instar fabularum sunt) ad nobilitatem tuam
 “ misi.” Item ex eo, quod Tertullianus in
 Apologetico adversus gentes (ubi eum inter
 antiquitatum commentatores disertim reponit)
 dicit, haud aliud Saturnum, quàm hominem,
 promulgasse. Quod etiam Lactantius tradit,
 lib. i. cap. 13. Reliquit præterea libros illus-
 trium virorum, quorum Gellius meminit, lib.
 xi. cap. 8. et Servius in i. Æn. Eorum li-
 brum i. xv. et xvi. citat Charisius. Ex his ha-
 bemus viginti duos exterarum gentium impera-
 tores. Cæteris libris egisse de Romanis hæc
 ejus verba ostendunt in extremâ Hannibalis vi-
 tæ; “ Sed nos tempus est hujus libri facere fi-
 “ nem, et Romanorum explicare imperatores:
 “ quò faciliùs, collatis utrorumque factis, qui
 “ viri præferendi sint, possit judicari.” Ope-
 ris ejus genuina inscriptio patet ex ultimis hisce
 præfationis verbis: “ Quare ad propositum

“veniemus, et in hoc exponemus libro VITAS
“EXCELLENTIUM IMPERATORUM.” Præter
imperatores, seorsum exarâsse librum de regi-
bus, argumento hæc erunt, quæ Timoleontis
vitæ subdit: “Hi ferè fuere Græciæ gentis
“duces, qui memoriâ digni videbantur, præ-
“ter reges. Namque eos attingere nolumus,
“quòd omnium res gestæ separatim sunt rela-
“tæ: neque tamen hi admodum sunt multi.”
Externi imperatores, quos habemus, Æmilii
esse Probi, à multis creduntur. Qui error inde
provenit, quòd librario id fuerit nomen, qui
vitas eas partim suâ, partim patris et matris
manu scriptas, Theodosio obtulit. Hoc ita
esse, ostendunt versiculi, qui vitis istis præmit-
ti in MSS. solent. Ac nec Æmilium, nec
Theodosiani ævi quenquam, eorum esse libro-
rum auctorem, abundè arguit pura et Româna
dictio. Opinetur aliquis, ut Trogus ab Justi-
no, ita ab Æmilio, qui sub Theodosio vixit,
in compendium esse redactum Nepotem. Sed
aliud suadet operis concinnitas, et illa præfandi
ratio, quæ est in Epaminondæ vitâ, ac in Pello-
pidâ in primis, ubi brevitatem justam pollice-
tur. Attamen sententia hæc, licet erronea,
minus periculi habeat, dummodo extra contro-
versiam maneat, Æmilium omnia de purissi-
mis Nepotis fontibus hausisse. Sanè Tulliani
esse ævi scriptorem, neque alium quàm Nepo-
tem, tum veterum aliquot librorum indicio
cognoscitur; tum etiam, quòd ad Pomponium
Atticum (cujus idem rogatu de vitâ Catonis
librum fecit) vitæ istæ scribantur: utcunquæ

id in quarto miscellaneorum suorum neget Hieronymus Magius, qui ipsâ Nepotis præfatione satis refellitur. Accedit et altera ratio. Nam his in libris ea legere est quæ opus hoc scriptum esse clamant, quo tempore Pompeius, et Cæsar, plus poterant, quam liberâ in republicâ expediret. Ea Lambinus loca congeffit, ut nihil attineat illa hic reponere. Nec libris istis de viris illustribus solum persecutus est excellentes imperatores: sed etiam commentationibus claros. Quod argumentum signat B. Hieronymus, præfatione de scriptoribus ecclesiasticis, ubi Nepotem inter eos refert, quorum exemplo acturus sit de iis, qui scribendo claruerunt. Egit autem Nepos, tum de Græcis auctoribus, tum de Latinis. De Græcis colligo inde, quod in Dionis vitâ dicat, librum se fecisse de illustribus historicis: in quo inter alia tractârit de Philisto historico. De Latinis, argumenta sunt plurima. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vitâ, Donato perperam tributâ. Ad hæc primum de vitâ Ciceronis librum Gellius citat, lib. xv. cap. 28. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert, *epist. ad Pammachium*. Imo verisimile est, inde esse, tum vitam T. Pomponii Attici, quæ exstat, tum vitam Catonis, quam istis claudit verbis: "Hujus de vitâ, et moribus, plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Titî Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus." Apertè indicat, eò nunc de Catone brevius se agere, quia sepa-

ratim de eodem scripserit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perstrictam habemus, majoris pars est voluminis, in quo Romanorum complurium vitæ contingerentur. Et sanè in antiquissimo codice Oberti Gifanii ante vitam Attici legebantur hæc verba: "Ex libro Cornelii Nepotis de Latinis historicis." Reliquit etiam exemplorum libros, quos citant Gellius, lib. vii. cap. 18. et Charisius, lib. 1. Alia quoque ejusdem laudant veteres: sed non item quæ ad historiam pertineant. Nam ex epistolâ ejus ad Ciceronem quædam Lactantius adfert, lib. iii. Instit. Divin. cap. 15. Quemadmodum et Ciceronis ad Nepotem epistolæ meminit Tranquillus in Julio, cap. 55. Ammianus Marcellinus initio lib. xxvi. ac Priscianus, lib. viii. Imo et secundum Ciceronis epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citat, lib. ii. Saturn. cap. i. Quòd si quis fragmenta omnia Nepotis desideret, longè iis colligendis priorum vicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus, castigationibus in Plinii lib. xv. cap. 29. censet libellum de viris illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haud Plinii. Atque id veteribus codd. adstrui posse asseverat. Etiam Jani hæc Parrhasii sententia fuit. Utrius sit, dubitari ait Vinetus, nec eâ de re quicquam statuere ausus est. Imo aliqui, aut Suetonium, aut Tacitum, esse auctorem putârunt: ut indicat Gyraldus dialogismo xxvi. Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris: ut satis nunc constat ex editione Andreæ Schotti. Non dubito interim,

quin pleraque ex Nepote Victor desumerit. Nam quod Ludovicus Vives, lib. v. de tradendis disciplinis, Nepotem ait de Græcis solùm ducibus scripsisse, id satis refellitur verbis Nepotis antea adductis. Vir doctissimus, Jo. Maria Catanzus, commentario in Plinii lib. iv. epist. 28. quæ ad Severum scripta est, etiam Daretem Phrygium à Nepote translatum arbitratur. Nempe decepit eum vulgaris *ἐκ τῆς φη*. Attamen et hic aqua hæret Vineto, notis in Aufon. Idyl. vii. Negat esse, qui certi aliquid de translatione hâc ausit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hisce literis iudicium est, satis vident, nec Daretem illum esse genuinum: nec dictionem ejus Augustæam sapere ætatem; sed recentiorē multo. Nepotem autem Cas. Augusti obiisse ævo, Plinius testatur, lib. ix. cap. 39. et lib. x. cap. 23. Atque hoc fortasse impulit Genebrardum, ut putaret, eum nato jam Christo superstitem fuisse: qui et Jacobum Gualterium, cùm primum tabulas ederet chronographicas, in eam sententiam pertraxit. Sed Nepotem eò usque ætatem prorogasse, nemo temerè dixerit, qui tanti eum in literis nominis jam Tullii, Attici, Catulli temporibus fuisse cogitavit.

SERIES
EXCELLENTIUM VIRORUM.

I.	MILTIADES.
II.	THEMISTOCLES.
III.	ARISTIDES.
IV.	PAUSANIAS.
V.	CIMON.
VI.	LYSANDER.
VII.	ALCIBIADES.
VIII.	THRASYBULUS.
IX.	CONON.
X.	DION.
XI.	IPHICRATES.
XII.	CHABRIAS.
XIII.	TIMOTHEUS.
XIV.	DATAMES.
XV.	EPAMINONDAS.
XVI.	PELOPIDAS.
XVII.	AGESILAUS.
XVIII.	EUMENES.
XIX.	PHOCION.
XX.	TIMOLEON.
XXI.	REGES.
XXII.	HAMILCAR.
XXIII.	HANNIBAL.
XXIV.	CATO.
XXV.	ATTICUS.

EXCELLENCE VINDICATA

III. TROPHAEUS	III.
IV. TROPHAEUS	IV.
V. TROPHAEUS	V.
VI. TROPHAEUS	VI.
VII. TROPHAEUS	VII.
VIII. TROPHAEUS	VIII.
IX. TROPHAEUS	IX.
X. TROPHAEUS	X.
XI. TROPHAEUS	XI.
XII. TROPHAEUS	XII.
XIII. TROPHAEUS	XIII.
XIV. TROPHAEUS	XIV.
XV. TROPHAEUS	XV.
XVI. TROPHAEUS	XVI.
XVII. TROPHAEUS	XVII.
XVIII. TROPHAEUS	XVIII.
XIX. TROPHAEUS	XIX.
XX. TROPHAEUS	XX.
XXI. TROPHAEUS	XXI.
XXII. TROPHAEUS	XXII.
XXIII. TROPHAEUS	XXIII.
XXIV. TROPHAEUS	XXIV.
XXV. TROPHAEUS	XXV.

CORNELII NEPOTIS
EXCELLENTIUM
IMPERATORUM
VITÆ.

AD
T. POMPONIUM ATTICUM,
LIB. PRIOR.

AUCTORIS PRÆFATIO.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturæ, leve, et non satis dignum summorum virorum personis judicent; cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam; aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commodè, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt ferè, qui expertes literarum Græcarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi, si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari; non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium sum-

mo viro, sororem germanam habere in matrimonio; quippe cum cives ejus eodem uterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Græciâ ducitur adolescentulis, quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus totâ ferè fuit Græciâ, victorem Olympiæ citari; in scenam vero prodire, et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea, pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græciâ. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet, nisi in interiore parte ædium, quæ *gynaconitis* appellatur, quò nemo accedit, nisi propinquâ cognatione conjunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet; tum festinatio, ut ea explicem, quæ exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, et in hoc exponemus libro *de vitâ excellentium Imperatorum*.

I. MILTIADES.

CAP. I.

MILTIADES Cimonis filius, Atheniensis, cum et antiquitate generis, et gloriâ majorum, et suâ modestiâ, unus omnium maximè floureret; eâque esset ætate, ut non jam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum judicârunt; accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere. Cujus generis cum magnus numerus esset, et multi ejus demigrationis peterent societatem; ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. Nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia præcepit, ut Miltiadem sibi Imperatorem sumerent. Id si fecissent, incepta prospera futura. Hoc oraculi responso Miltiades cum delectâ manu, classe Chersonesum profectus; cum accessisset Lemnum, et incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii suâ sponte facerent, postulasset, illi irridentes responderunt, tum id se facturos, cum ille domo navibus proficiscens vento Aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus à septentrionibus oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non ha-

bens, cursum direxit quò tendebat, pervenitque Chersonesum.

CAP. II.

In brevi tempore, barbarorum copiis disjectis, totâ regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit, crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minùs in eâ re prudentiâ, quàm felicitate, adjutus est. Nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summâ æquitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regiâ, quamvis carebat nomine; neque id magis imperio, quàm justitiâ, consecutus. Neque eò seciùs Atheniensibus, à quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat, ut non minùs eorum voluntate perpetuò imperium obtineret, qui miserant, quàm illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constitutâ, Lemnum revertitur, et ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, cum vento Boreâ domo profectus eò pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi præter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secundâ fortunâ adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insulâ demigrârunt. Pari felicitate cæteras insulas, quæ Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

CAP. III.

EISDEM temporibus Persarum rex Darius, ex Asiâ in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre decrevit; pontem fecit in Istro flumine, quâ copias trauduceret. Ejus pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ioniâ et Æolide duxerat, quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim putavit facillimè se Græcâ linguâ loquentes, qui Asiam incolerent, sub suâ retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset; quibus, se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic cum crebri afferrent nuntii, malè rem gerere Darium, premique à Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne à fortunâ datam occasionem liberandæ Græciæ dimitterent. Nam si cum iis copiis, quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Græci genere, liberos à Persarum futuros dominatione et periculo. Id et facilè effici posse; ponte enim rescisso, regem vel hostium ferro, vel inopiâ, paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium cum plerique accederent, Histixus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens, Non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, et multitudinî; quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio, quo extincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturus. Itaque

adeò se abhorre à cæterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quàm confirmari regnum Persarum. Hujus cùm sententiam pluri-
mi essent secuti, Miltiades non dubitans, tam multis consciis, ad regis pures consilia sua per-
ventura, Chersonesum reliquit, ac rursus Athe-
nas demigravit. Cujus ratio etsi non valuit, ta-
men magnopere est laudanda; cum amicior
omnium libertati, quàm suæ fuerit dominati-
oni.

CAP. IV.

DARIUS autem, cùm ex Europâ in Asiam re-
disset, hortantibus amicis, ut Græciam in
suam redigeret potestatem, classem quingenta-
rum navium comparavit, eique Datum præfe-
cit, et Artaphernem; hisque ducenta peditum
millia, et decem equitum dedit; causam inter-
ferens, se hostem esse Atheniensibus, quòd eo-
rum auxilio Iones Sardeis expugnassent, suaque
præsidia interfecissent. Illi præfecti regii, classe
ad Eubœam appulsâ, celeriter Eretriam cepe-
runt, omnesque ejus gentis cives abreptos in A-
siam ad regem miserunt. Inde ad Atticam ac-
cesserunt, ac suas copias in Campum Maratho-
na deduxerunt. Is abest ab oppido circiter
millia passuum decem. Hoc tumultu Atheni-
enses tam propinquo, tamque magno permoti,
auxilium nusquam, nisi à Lacedæmoniis, peti-
verunt; Philippidemque cursorem ejus generis,
qui *hemerodromi* vocantur, Lacedæmonem mi-
serunt, ut nuntiaret, quàm celeri opus esset

auxilio. Domi autem creati decem prætores, qui exercitui præessent; in eis Miltiades. Inter quos magna fuit contentio, utrùm moribus se defenderent, an obviàm irent hostibus, acieque decernerent. Unus Miltiades maximè nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent; id si factum esset, et civibus animum accessurum, cùm viderent de eorum virtute non desperari; et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent, auderi adversus se tam exiguis copiis dimicari.

CAP. V.

Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit præter Plataenses; ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt; quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate; quò factum est, ut plus, quàm collegæ, Miltiades valuerit. Ejus enim auctoritate impulsæ Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. Deinde postero die, sub montis radicibus, acie è regione instructâ, novâ arte, vi summâ prælium commiserunt. Namque arbores multis locis erant stratae, hoc consilio, ut et montium tegerentur altitudine, et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non æquum locum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum, configere cupiebat; eoque magis, quòd, priusquam Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitra-

tur. Itaque in aciem peditum centum, equitum decem millia produxit, præliumque commisit. In quo tantò plùs virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarent; adeoque perterruerunt, ut Persæ non castra, sed naves peterent. Quâ pugnâ nihil adhuc est nobilius. Nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

CAP. VI.

Cujus victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere; quò faciliùs intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi; nunc autem effusi, atque obsoleti; sic olim apud Athenienses fuisse repperimus. Namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quæ *Pœcile* vocatur, cùm pugna depingeretur Marathonica; ut in decem prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam majus imperium est nactus, et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

CAP. VII.

POST hoc prælium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello per-

sequeretur; quo imperio plerasque ad officium redire coëgit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum, insulam opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset, copias è navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique commeatu privavit; deinde vineis ac testudinibus constitutis, propius muros accessit. Cum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insulâ conspiciebatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est; cujus flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum à classariis regiis datum. Quò factum est, ut et Parii à deditiōe deterrerentur, et Miltiades, timens ne classis regia adventaret, incensis operibus, quæ statuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magnâ cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditiōis, quòd, cum Parum expugnare posset, à rege corruptus, infectis rebus, à pugna discessisset. Eo tempore æger erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater ejus Tisagoras. Causâ cognitâ, capitis absolutus, pecuniâ multatus est, eaque lis quinquaginta talentis æstimata est, quantus in classem sumtus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere non poterat, in vincula publica coniectus est, ibique diem obiit supremum.

CAP. VIII.

HIC etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Nam Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis antè fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, præsertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus; non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetuâ in eâ civitate, quæ libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quàm se diutiùs esse in timore.

II. THEMISTOCLES.

CAP. I.

THEMISTOCLES Neoclis filius, Athenien-
fis. Hujus vitia ineuntis adolescentiæ
magnis sunt emendata virtutibus; adeò ut
anteferatur huic nemo, pauci pares putentur.
Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neo-
cles generosus fuit. Is uxorem Halicarnassiam
civem duxit, ex quâ natus est Themistocles.
Qui cum minùs esset probatus parentibus, quòd
et liberiùs vivebat, et rem familiarem negligebat,
à patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum judicasset,
sine summâ industriâ non posse eam extingu-
i, totum se dedit reipublicæ, diligentius
amicis famæque serviens. Multum in judi-
ciis privatis versabatur: sæpe in concionem
populi prodibat: nulla res major sine eo gerebatur,
celeriterque quæ opus erant, reperiebat,
facile eadem oratione explicabat. Neque
minùs in rebus gerendis promptus, quàm exco-
gitandis, erat; quòd et de instantibus (ut ait
Thucydides) verissimè judicabat, et de futu-
ris calidissimè conjiciebat. Quò factum est,
ut brevi tempore illustraretur.

CAP. II.

PRIMUS autem gradus fuit capeſſendæ re-
publicæ bello Corcyræo: ad quod geren-
dum prætor à populo factus, non ſolùm præ-
ſenti bello, ſed etiam reliquo tempore ferocio-
rem reddidit civitatem. Nam cùm pecunia pub-
lica, quæ ex metallis redibat, largitione ma-
giſtratum quotannis interiret; ille perſuaſit
populo, ut eâ pecuniâ claffis centum navium æ-
dificaretur. Quâ celeriter effectâ, primùm Cor-
cyræos fregit, deinde maritimos prædones con-
ſectando, mare tutum reddidit. In quo cùm
divitiis ornavit, tum etiam peritiſſimos belli na-
valis fecit Athenienſes. Id quantæ ſaluti fuerit
univerſæ Græciæ, bello cognitum eſt Perſico.
Nam cùm Xerxes et mari et terrâ bellum uni-
verſæ inferret Europæ; cum tantis eam copiis
invaſit, quantas neque antea, neque poſtea ha-
buit quiſquam. Hujus enim claffis mille et du-
centarum navium longarum fuit, quam duo mil-
lia onerariarum ſequebantur: terreſtres autem
exercitus ſeptingentorum millium peditum, e-
quitum quadringentorum millium fuerunt. Cu-
jus de adventu cùm fama in Græciam eſſet per-
lata, et maximè Athenienſes peti dicerentur,
propter pugnam Marathoniam; miſerunt Del-
phos conſultum, quidnam facerent de rebus
ſuis. Deliberantibus Pythia reſpondit, ut mœ-
nibus ligneis ſe munirent. Id reſponſum quò
valeret, cùm intelligeret nemo, Themisto-
cles perſuaſit, conſilium eſſe Apollinis, ut in naves
ſe ſuaque conferrent; eum enim à deo ſignifi-

cari murum ligneum. Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes; suaeque omnia, quæ moveri poterant, partim Salaminem, partim Træzenem asportant; arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt; reliquum oppidum relinquunt.

CAP. III.

HUJUS consilium plerisque civitatibus displicebat, et in terrâ dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonidâ Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interfierunt. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in quâ ducentæ erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Eubœam continentemque terram cum classiariis regis conflixit: angustias enim Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Eubœam superâisset, ancipiti premerentur periculo. Quò factum est, ut ab Artemisio discederent, et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

CAP. IV.

AT Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit. Astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus famâ perterriti classarii cum manere non auderent, et plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent, mœnibusque se defenderent; Themistoëles unus restitit, et universos esse pares aiebat, dispersos testabatur perituros. Idque Eurybiadi regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret, suis verbis, adversarios ejus in fugâ esse; qui si discessissent, majore cum labore, et longinquiore tempore, bellum confecturum, cum singulos confectari cogeretur; quos si statim aggrediretur, brevi universos oppressurum. Hoc eò valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes cogerentur. Hâc re auditâ, barbarus nihil doli subesse credens, post ridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari confligit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoëlis, quam armis Græciæ.

CAP. V.

Hic barbarus etsi malè rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut e-

tiam cum his opprimere posset hostes. Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiozem eum fecit, id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur; idque ei persuasit. Itaque quā sex mensibus iter fecerat, eādem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque à Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. Sic unius viri prudentiā Græcia liberata est, Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio possit comparari tropæo; nam pari modo apud Salamina, parvo numero navium, maxima post hominum memoriam classis est devicta.

CAP. VI.

MAGNUS hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cū enim Phalereo portu neque magno, neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piræei portus constitutus est; isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit præcipuo periculo suo. Namque Lacedæmonii causam idoneam nacti propter barbarorum excursions, quæ negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quæ hostes possiderent; Athenienses ædificantes prohibere sunt conati. Hoc longe aliò spectabat, atque videri vole-

bant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathoniâ et Salaminîâ, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedæmonii, de principatu sibi cum his certamen fore. Quare eos quàm infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His præsentibus desierunt, ac se de eâ re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, et solus primo profectus est; reliqui legati ut tum exirent, cùm satis altitudo muri exstructa videretur, præcepit; ut interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, siue sacer esset, siue profanus, siue priuatus, siue publicus; et undique quod idoneum ad munendum putarent, congererent. Quò factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulchrisque constarent.

C A P. VII.

THEMISTOCLES, autem, ut Lacedæmonem venit adire ad magistratus noluit, et dedit operam ut quàm longissimè tempus duceretur; causam interponens, se collegas expectare. Cùm Lacedæmonii quererentur, opus nihilominus fieri, eumque eâ re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti; à quibus cùm audisset, non multum superesse munitio- nis, ad Ephoros Lacedæmoniorum accessit, penes quos summum imperium erat; atque apud eos contendit, falsa his esse delata; quare æ-

quum esse, illos, viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. Gestus est ei mos, tresque legati, functi summis honoribus, Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci; eisque prædixit, ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quàm ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, et apud eos liberrimè professus est, Athenienses, suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos, suosque patrios, ac penates, quò facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse; neque eo, quod inutile esset Græciæ, fecisse; nam illorum urbem, ut propugnaculum oppositam esse barbariis, apud quam, jam bis classem regiam fecisse naufragium: Lacedæmonios autem malè et injustè facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quàm quod universæ Græciæ utile esset. Quare si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent; aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.

CAP. VIII.

Hic tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quod damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis è civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Hic cum propter multas ejus virtutes magnâ

cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quòd societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditiōis est damnatus. Id ut audivit, quòd non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cùm ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne, propter se, bellum his Lacedæmonii et Athenienses indicerent, ad Admetum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cùm venisset, et in præsentia rex abesset, quòd majore religione se receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, et cum eâ se in sacrarium, quòd summâ colebatur ceremoniâ, conjecit. Indè non prius egressus est, quàm rex eum datâ dextrâ in fidem reciperet; quam præstitit. Nam cùm ab Atheniensibus et Lacedæmoniis exposceretur publicè, supplicem non prodidit; monuitque, et consulere sibi; difficile enim esse, in tam propinquo loco tutò eum versari. Itaque Pydnam eum deduci jussit, et quòd satis esset præsidii dedit. Hâc re auditâ, hic in navem omnibus ignotus ascendit; quæ cùm tempestate maximâ Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus; sensit Themistocles, si eò pervenisset, sibi esse pereundum. Hâc necessitate coactus, domino navis, qui sit, aperit, multa pollicens, si se conservâset. At ille clarissimi viri captus misericordiâ, diem noctemque procul ab insulâ in salo navem tenuit in anchoris, neque quengquam ex eâ exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themisto-

clem exponit ; cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

CAP. IX.

SCIO plerosque ita scripsisse Themistoclem, Xerxe regnante, in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quòd ætate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et ejusdem civitatis fuit. Is autem ait ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse : “ Themistocles veni ad
 “ te, qui plurima mala omnium Graiorum in
 “ domum tuam intuli, cùm mihi necesse fuit
 “ adversus patrem tuum bellare, patriamque
 “ meam defendere. Idem multò plura bona
 “ feci, postquam in tuto ipse, et ille in periculo esse cœpit. Nam cùm in Asiam reverti
 “ nollet, prælio apud Salamina facto, literis
 “ eum certiorum feci, id agi, ut pons, quem in
 “ Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab
 “ hostibus circumiretur ; quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confu-
 “ gi, exagitatus à cunctâ Græciâ, tuam petens
 “ amicitiam ; quam si ero adeptus, non minùs
 “ me bonum amicum habebis, quàm fortem
 “ inimicum ille expertus est. Ea autem rogo,
 “ ut de his rebus, de quibus tecum colloqui vo-
 “ lo, annum mihi temporis des, eoque transac-
 “ to, me ad te venire patiaris.”

CAP. X.

HUJUS rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne illud tempus literis, sermonique Persarum dedit; quibus adeò eruditus est, ut multò commodius dicatur apud regem verba fecisse, quàm hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donârat, his usus verbis, quæ ei panem præberet; (ex quâ regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant;) Lampsaecum, undè vinum fumeret; Myuntem ex quâ opsonium haberet. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo; sepulchrum prope oppidum, in quo est sepultus; statua, in foro Magnesiæ. De cujus morte multis modis apud plerosque scriptum est; sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiæ morbo mortuum; neque negat fuisse famam, venenum suâ sponte sumpsisse, cum se, quæ regi de Græciâ opprimendâ pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem, ossa ejus clam in Atticâ ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quòd proditiōis esset damnatus, memoriæ prodidit.

III. ARISTIDES.

CAP. I.

ARISTIDES, Lyfimachi filius, Atheniensis, æqualis ferè fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit; namque obrectârunt inter se. In his autem cognitum est, quantò antistaret eloquentia innocentia. Quanquam enim adeò excellebat Aristides abstinentiâ, ut unus, post hominum memoriam, quod quidem nos audiverimus cognomine *Iustus* sit appellatus; tamen à Themistocle collabefactus testulâ illâ, exilio decem annorum multatus est. Qui quidem, cùm intelligeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quendam scribentem, ut patriâ pelleretur; quâsisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tantâ pœnâ dignus duceretur? Cui ille respondit, se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod tam cupide elaborâset, ut, præter cæteros, *Iustus* appellaretur. Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto ferè anno quàm erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.

CAP. II.

INTERFUIT autem pugnae navali apud Salamina, quæ facta est priùs quàm pœnâ libe-

raretur. Idem prætor fuit Atheniensium apud Plataeas, in prælio, quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus interfectus est. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quàm hujus imperii memoria; justitiæ verò, et æquitatis, et innocentiae multa. In primis quòd ejus æquitate factum est, cùm in communi classe esset Græciæ simul cum Pausaniâ, quo dure Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses. Namque, ante id tempus, et mari et terrâ duces erant Lacedæmonii. Tum autem et intemperantiâ Pausaniæ, et justitiâ factum est Aristidis, ut omnes ferè civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent; et adversus barbaros hos duces deligerent sibi quò faciliùs repellerent, si fortè bellum renovare conarentur.

CAP. III.

AD classes ædificandas, exercitusque comparandos, quantum pecuniæ quæque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio quadringenta et sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune ærarium esse voluerunt. Quæ omnis pecuniâ postero tempore Athenas translata est. Hic quâ fuerat abstinentiâ, nullum est certius indicium, quàm quòd, cùm tantis rebus præfuisset, in tantâ paupertate decessit, ut, qui esset, vix reliquerit. Quò factum est, ut filiæ ejus publicè alerentur, et, de communi æra-

rio dotibus datis, collocarentur. Decessit autem ferè post annum quartum quàm Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. PAUSANIAS.

CAP. I.

PAUSANIAS, Lacedæmonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiiis est obrutus. Huius illustrissimum est prælium apud Platæas. Namque, illo duce, Mardonius satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritim legerat, et viginti millibus equitum, haud ita magnâ manu, Græciâ fugatus est; eoque ipse dux cecidit prælio. Quâ victoriâ elatus plurima miscere cœpit, et majora concupiscere. Sed primùm in eo est reprehensus, quod ex prædâ tripodem aureum Delphis posuisset, epigrammate scripto, in quo erat hæc sententia: "Suo ductu barbaros apud Platæas esse deletos, ejusque victoriæ ergo Apollini donum dedisse." Hos versus Lacedæmonii exculpserunt, neque aliud scripserunt, quàm nomina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi.

CAP. II.

POST id prælium, eundem Pausaniam, cum classe communi, Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in eâ re usus, elatiùs se gerere cœpit, majoresque appetere res. Nam cùm, Byzantio expugnato, cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos; hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; et cum his Gongylum Eretriensem, qui literas regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit: "Pausanias dux
 "Spartæ, quos Byzantii ceperat, postquam
 "propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit;
 "seque tecum affinitate conjungi cupit: quare,
 "si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum.
 "Id si feceris, et Spartam, et cæteram Græciam, sub tuam potestatem se, adjuvante te,
 "redacturum pollicetur. His de rebus si quid
 "geri volueris, certum hominem ad eum mit-
 "tas face, cum quo colloquatur." Rex tot hominum salute, tam sibi necessariorum, magnoperè gavisus, confestim cum epistolâ Artabazum ad Pausaniam mittit: in quâ eum col-
 laudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur; si fecerit, nullius rei à se repulsam laturum. Hujus Pausanias voluntate cognitâ, alacrior ad rem gerendam factus, in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo factò domum revocatus, accusatus capi-

tis, absolvitur; multatur tamen pecuniâ. Quam ob causam ad classem remissus non est.

CAP. III.

AT ille post non multò, suâ sponte ad exercitum rediit, et ibi non callidâ, sed dementi ratione, cogitata patefecit. Non enim mores patrios solùm, sed etiam cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medicâ; satellites Medi et Ægyptiî sequebantur; epulabatur more Persarum, luxuriosius quàm qui aderant perpeti possent; adiutum petentibus conveniendi non dabat; superbè respondebat, et crudeliter imperabat; Spartam redire nolebat: Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat; ibi consilia, cum patriæ, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedæmonii resciverunt, legatos ad eum cum *scythalâ* miserunt; in quâ, more illorum, erat scriptum, nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. Hoc nuntio commotus, sperans, se etiam pecuniâ et potentiâ instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab Ephoris in vincula publica coniectus est. Licet enim, legibus eorum, cuivis Ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedit; neque eò magis carebat suspitione: nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod *Helotes* vocatur; quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, servorumque munere fungitur. Hos quoque sollicitare spe liber-

tatis existimabatur; sed quòd harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro, suspicionibus oportere judicari; sed expectandum, dum se ipsa res aperiret.

CAP. IV.

INTERIM Argilius quidam, adolescentulus, quem puerum Pausanias amore Venereo dilexerat, cum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset, aliquid in eà de se esse scriptum, quòd nemo eorum reddisset, qui super tali causà eòdem missi erant; vincula epistolæ laceravit, signoque detractio, cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistolâ, quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas Ephoris tradidit. Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco. Nam ne hujus quidem indicio impulsæ sunt, ut Pausaniam comprehenderent; neque prius vim adhibendam putaverunt, quàm se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, præceperunt. Fanum Neptuni est Tænari, quod violari nefas putant Græci. Eò ille index confugit; in arâ confedit. Hanc juxta, locum fecerunt sub terrâ, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eò venit; quem cum supplicem Dei videret in arâ sedentem, quærit, causæ quid sit tam repenti-

no consilio. Huic ille, quid ex literis comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, ne enuntiaret, nec se, meritum de illo optimè, proderet. Quòd si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevâisset, magno esse ei præmio futurum.

CAP. V.

His rebus Ephori cognitis, satiùs putaverunt in urbe eum comprehendi. Quòd cum essent profecti, et Pausanias, placato Argilio, ut putabat, Lacedæmonem reverteretur, in itinere, cum jam in eo esset, ut comprehenderetur, è vultu cujusdam Ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in ædem Minervæ, quæ *Chalciciacus* vocatur, confugit. Hinc ne exire posset; statim Ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quò faciliùs sub divo interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse; eamque jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis, ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus cum eòdem nonnulli dicerent inferri oportere, quò hi, qui ad supplicium essent dati; displicuit pluribus; et procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde

posteriùs Dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

V. CIMON.

CAP. I.

CIMON, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiæ. Nam cum pater ejus litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodiâ tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, quâ pater multatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen; non magis amore, quàm patrio more, ductus: nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quàm pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret; id si impetrâisset, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniam prohibere posset; seque Calliæ nupturam, si ea, quæ polliceretur, præstitisset.

CAP. II.

TALI modo custodiâ liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiâ, summam liberalitatem, magnam prudentiam, cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in suâ tenuit potestate, et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit, oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum, apud Mycalen, Cypriorum et Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit; eodemque die pari fortunâ in terrâ usus est. Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim profiravit. Quâ victoriâ, magnâ prædâ potitus, cum domum reverteretur, quod jam nonnullæ insulæ, propter acerbitem imperii, defece- rant, benè animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coëgit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumaciùs se gesserat, vacuefecit; sessores veteres urbe insulæque ejecit, agros civibus divisit. Thasios opulentiâ fretos suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, quâ ad meridiem vergit, est ornata.

CAP. III.

QUIBUS rebus cùm unus in civitate maximè floreret incidit in eandem invidiam, quam pater suus, cæterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi *ostracismum* vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Athenienses, quàm ipsum, pœnituit. Nam, cùm ille forti animo invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent, confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque, post annum quintum, quàm expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satiùs existimans contendere Lacedæmonem, suâ sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Pòst, neque ita multò, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cùm ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

CAP. IV.

HUNC Athenienses non solùm in bello, sed in pace, diu desideraverunt. Fuit enim tantâ liberalitate, cùm compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imposuerit fructûs servandi gratiâ, ne quis impediretur, quò minùs ejus rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Semper eum pedisequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis

ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, cum aliquem offensum fortunâ videret minùs benè vestitum, suum amiculum dedit. Quotidiè sic cœna ei coquebatur, ut quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret; quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit; complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo, minimè est mirandum, si et vita ejus fuit secura, et mors acerba.

VI. LYSANDER.

CAP. I.

LYSANDER, Lacedæmonius, magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quàm virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto et vicesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. Id quâ ratione consecutus fit, latet. Non enim virtute sui exercitûs, sed immodestiâ factum est adversariorum; qui, quòd dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. Quò factò Athenienses se Lacedæmoniis dediderunt. Hâc victoriâ Lysander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulgit, ut ejus operâ in maximum odium Græciæ Lacedæmonii perve-

nerint. Nam, cum hanc causam Lacedæmonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Ægos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in suâ teneret potestate, cum id se Lacedæmoniorum causâ facere simularet. Namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, decem delegerat in unâquâque civitate, quibus summum imperium, potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut ejus hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmârat.

CAP. II.

ITA decemvirali potestate in omnibus urbibus constitutâ, ipsius nutu omnia gerebantur. Cujus de crudelitate ac perfidiâ satis est unam rem, exempli gratiâ proferre, ne de eodem plura enumerando defatigemus lectores. Victor ex Asiâ cum reverteretur, Thasumque divertisset, quod ea civitas præcipuâ fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, eam pervertere concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque rebus suis. ****

Desideratur hic exemplum Lysandri crudelitatis et perfidiæ in Thasios. Vide de eâ re Diod. Sic. lib. 12. et Polyan. lib. 1. Stratagem.

CAP. III.

ITAQUE decemviralem suam potestatem sui ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus, iniit consilia, reges Lacedæmoniorum tollere. Sed sentiebat, id se sine ope Deorum facere non posse, quòd Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. Primùm itaque Delphos corrumpere est conatus. Cùm id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit se vota suscepisse, quæ Jovi Ammoni solveret, existimans, se Afros faciliùs corrupturum. Hâc spe cùm profectus esset in Africam, multum eum antistites Jovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmona miserunt qui Lysandrum accusarent, quòd sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine, iudicumque absolutis sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est à Thebanis apud Haliartum. Quàm verè de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domo ejus reperta est, in quâ suadet Lacedæmoniis, ut, regiâ potestate dissolutâ, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum; sed ita scripta, ut Deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecuniâ fidens, non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasseus dicitur.

CAP. VI.

ATQUE hoc loco non est prætereundum factum Pharnabazi, satrapis regii. Nam, cum Lysander, præfectus classis, in bello multa crudeliter avarèque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit à Pharnabazo, ut ad Ephoros sibi testimonium daret, quantâ sanctitate bellum gessisset, sociosque tractâset, deque eâ re accuratè scriberet; magnam enim ejus auctoritatem in eâ re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur. Librum gravem multis verbis conscripsit, in quo summis eum effert laudibus. Quem cum legisset, probâsetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, tantâ similitudine, ut discerni non posset, signatum subjecit; in quo accuratissimè ejus avaritiam perfidiamque accusârat. Hinc Lysander domum cum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco librum à Pharnabazo datum tradidit. Hunc, summo Lysandro, cum Ephori cognôssent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII. ALCIBIADES.

CAP. I.

ALCIBIADES, Cliniae filius, Atheniensis. In hoc, natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissimâ civitate, summo genere, omnium ætatis suæ multò formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus. Namque imperator fuit summus et mari et terrâ; disertus, ut in primis dicendo valeret; quod tanta erat commendatio oris, atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. Dives; cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minùs in vitâ, quàm victu; affabilis, blandus, temporibus callidissimè inserviens. Idem, simul ac se remiserat, neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur; ut omnes admirarentur, in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

CAP. II.

EDUCATUS est in domo Periclis (privignus enim ejus fuisse dicitur), eruditus à Socrate. Socerum habuit Hipponicum, omnium

Græcorum ditissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque majora posset consequi, quàm vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentiâ, amatus est à multis, more Græcorum; in eis à Socrate, de quo mentionem facit Plato in Symposio; namque eum induxit commemorantem, se pernottasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius à parente debuerit. Posteaquam robustior est factus, non minùs multos amavit; in quorum amore, quoad licitum est, odiosa multa delicatè jocosèque fecit; quæ referremus, nisi majora potioraque haberemus.

CAP. III.

BELLO Peloponnesiaco hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt; ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo præterea collegæ dati, Nicias et Lamachus. Id cùm appararetur, priusquam classis exiret, accidit, ut unâ nocte omnes Hermæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam erat Andocidi. Itaque ille postea Mercurius Andocidis vocitatus est. Hoc cùm appareret, non sine magnâ multorum consensione esse factum, quòd non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne quâ repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. Hoc maximè convenire in Alcibiadem videbatur, quòd et potentior et major, quam privatus, exi-

stimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam operâ forenſi ſuos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotieſcunque in publicum prodifſet, ad ſe converteret, neque ei par quiſquam in civitate poneretur. Itaque non ſolùm ſpem in eo habebant maximam, ſed etiam timorem, quòd et obefſe plurimùm et prodeſſe poterat. Aſpergebatur etiam infamiâ, quòd in domo ſuâ facere myſteria dicebatur; quòd nefas erat more Athenienſium; idque non ad religionem, ſed ad conjurationem pertinere exiſtimabatur.

CAP. IV.

HOC crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed inſtabat tempus ad bellum proficiſcendi. Id ille metuens, neque ignorans civium ſuorum conſuetudinem, poſtulat, ut, ſi quid de ſe agi vellent, potiùs de præſente quæſtio haberetur, quàm abſens invidiæ crimine accuſaretur. Inimici verò ejus quieſcendum in præſenti, quia noceri non poſſe intelligebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exiſſet; ut ſic abſentem aggredierentur. Itaque fecerunt. Nam, poſtquam in Siciliam eum perveniſſe crediderunt, abſentem, quòd ſacra violâſſet, reum fecerunt. Quâ de re cùm ei nuntius à Magiſtratu in Siciliam miſſus eſſet, ut domum ad cauſam dicendam rediret, eſſetque in magnâ ſpe provinciæ benè adminiſtrandæ, non parere noluit, et triremem, quæ ad eum erat deportandum miſſa, aſcendit;

ac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderatâ civium suorum licentiâ, crudelitatemque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se à custodibus subduxit, et inde primùm Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum, bonis publicatis, audivit, et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes à populo coactos, ut se devoverent, ejusque devotionis quò testatior esset memoria, exemplum in pilâ lapideâ incisum, esse positum in publico, Lacedæmonem demigravit. Ibi, ut ipse prædicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quòd iidem hostes essent civitatis; nam, cùm intelligerent se plurimùm prodesse posse reipublicæ, ex eâ ejecisse, plusque iræ suæ, quàm utilitati communi paruisse. Itaque hujus consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt; deinde Deceliam in Atticâ munierunt, præsidioque perpetuo ibi posito, in obsidione Athenas tenuerunt. Ejusdem operâ Ioniam à societate averterunt Atheniensium. Quo facto multò superiores bello esse cœperunt.

CAP. V.

NEQVE verò his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quàm timore ab eo alienati. Nam, cùm acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriæ ductus aliquando ab ipsis descisceret, et cum suis in gratiam rediret.

Itaque tempus ejus interficiendi quærere instituerunt. Id Alcibiadi diutius celari non potuit. Erat enim eâ sagacitate, ut decipi non posset, præsertim cum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum regis Darii se contulit. Cujus cum in intimam amicitiam pervenisset, et Atheniensium, male gestis in Siciliâ rebus, opes senescere, contra Lacedæmoniorum crescere videret; initio cum Pisandro prætore, qui apud Samum exercitum habebat, per intermintios colloquitur, et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentia non amicus, et optimatum fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum; post, suffragante Theramene, populiscito restituitur, parique absens imperio præficitur, simul cum Thrasybulo et Theramene. Horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paulò antè victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque præliis terrestribus, tribus navibus; in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in orâ sitæ sunt Asiæ; quarum expugnârant complures; in his Byzantium: neque minùs multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quòd in captos elementia fuerant usi.

CAP. VI.

INDE prædâ onusti, locupletato exercitû, maximis rebus gestis, Athenas venerunt. His cum obviam universa civitas in Piræum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat persuasum, et adversas superiores, et præsentis secundas res accidisse ejus operâ. Itaque et Siciliae amissum imperium, et Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quod talem virum è civitate expulissent. Neque id sine causâ arbitrari videbantur. Nam, postquam exercitui præesse cœperat, neque terrâ, neque mari, hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quanquam Theramenes et Thrasylbulus eisdem rebus præfuerant, simulque venerant in Piræum, tamen illum unum omnes prosequiebantur, et (id quod nunquam antea usu venerat, nisi Olympiæ victoribus) coronis aureis æncisque vulgo donabatur. Ille lacrimans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbissimam. Postquam Astu venit, concione advocatâ, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin ejus casum lacrimaret, inimicumque his se ostenderit, quorum operâ patriâ pulsus fuerat; proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt publicè bonâ; iidemque illi Eumolpidæ sacerdotes rursus refecrare sunt

coacti, qui cum devoverant; pilæque illæ, in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitatae.

CAP. VII.

HÆC Alcibiadi lætitia minus fuit diuturna. Nam, cum ei omnes essent honores decreti, totaque respublica domi bellicque tradita, ut unius arbitrio gereretur; et ipse postulasset, ut duo sibi collegæ darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset: classe jam in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententiâ rem gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prosperè gesta ejus culpæ tribuerent, cum eum aut negligenter, aut malitiosè fecisse loquerentur; sicut tum accidit. Nam corruptum a rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secundâ fortunâ, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abrogarent, et alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, et se Pactyen contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Bysanthen, Neontichos; manuque collectâ, primus Græciæ in Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum prædâ locupletari, quam Graiorum. Quâ ex re creverat cum famâ tum opibus, mag-

namque amicitiam sibi cum quibusdam regi-
bus Thraciæ pepererat.

CAP. VIII.

NEQUE tamen à caritate patriæ potuit re-
cedere. Nam, cum apud Ægos flumen
Philocles prætor Atheniensium classem consti-
tuisset suam, neque longè abesset Lyfander præ-
tor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupa-
tus, ut bellum quàm diutissimè duceret, quòd
ipsis pecunia à rege suppeditabatur, contra A-
theniensibus exhaustis, præter arma et naves,
nihil erat super; Alcibiades ad Atheniensium
venit exercitum, ibique præsentè vulgo, agere
cœpit, si vellent, se coacturum Lyfandrum aut
dimicare, aut pacem petere; Lacedæmonios
eò nolle configere classe, quòd pedestribus cœ-
piis plùs quàm navibus valerent; sibi autem
esse facile Seuthen regem Thracum deducere,
ut eos terrà depelleret; quo facto, necessariò
aut classe conflicturos, aut bellum compositu-
ros. Id etsi verè dictum Philocles animadver-
tebat, tamen postulata facere noluit, quòd sen-
tiebat, se, Alcibiade recepto, nullius momenti
apud exercitum futurum; et si quid secundi
evenisset, nullam in eà re suam partem fore:
contra ea, si quid adversi accidisset, se unum
ejus delicti futurum reum. Ab hoc discedens
Alcibiades, “ Quoniam, inquit, victoriæ pa-
“ triæ repugnas, illud moneo, juxta hostes ca-
“ stra habeas nautica, periculum est enim, ne
“ immodestià militum nostrorum occasio detur

“Lyfandro noſtri opprimendi exercitûs.” Neque ea res illum ſefellit. Nam Lyfander, cùm per ſpeculatores comperiſſet, vulgum Athenienſium in terram prædatum exiſſe, naveſque penè inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimiſit, eoquæ impetu totum bellum delevit.

CAP. IX.

AT Alcibiades, victis Athenienſibus, non ſatis tuta eadem loca ſibi arbitratus, penitus in Thraciam ſe ſupra Propontidem abdidit, ſperans ibi facillimè ſuam fortunam oculi poſſe; ſed falſò: nam Thraces, poſtquam eum cum magnâ pecuniâ veniſſe ſenſerunt, inſidias ei fecerunt. Qui ea quæ apportavit abſtulerunt, ipſum capere non potuerunt. Ille cernens nullum locum ſibi tutum in Græciâ, propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Aſiam tranſiit, quem quidem adeo ſuâ cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. Namque ei Grunium dederat in Phrygiâ caſtrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Quâ fortunâ Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis ſervire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione; ſed videbat id, ſine rege Perſarum, non poſſe fieri; ideoque eum amicum ſibi cupiebat adjungere. Neque dubitabat facile ſe conſecuturum, ſi modo ejus conveniendi habuiſſet poteſtatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedæmoniis adjuvantibus, ſciebat;

id si ei aperuisset, magnam se ab eo initurum gratiam videbat.

CAR. X.

HÆC cum moliretur, peteretque à Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias, cæterique tyranni Atheniensium, certos homines ad Lyfandrum in Asiam miserunt, qui eum certiores facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. His Laco rebus commotus, statim accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renunciat, quæ regi cum Lacedæmoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes, et violare clementiam, quam regis opes minui, maluit. Itaque misit Sysamithren et Bagoam ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygiâ, iterque ad regem compararet. Missi, clam vicinitati, in quâ tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cum cum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in quâ quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem ut sonitu flammæ est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadiâ hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet,

et id quod in præsentia vestimentorum fuit, arripuit; his in ignem ejectis, flammæ vim transiit. Quem, ut barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt, caputque ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quæ cum eo vivere consueverat, muliebri suâ veste contextum, ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

CAP. XI.

HUNC infamatum à plerisque, tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt; Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit; Theopompus, qui fuit post aliquantò natus; et Timæus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando consenserunt. Nam ea, quæ supra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc ampliùs, cum Athenis splendidissimâ civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superasse; postquam inde expulsus Thebas venerit, adeò studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. Omnes enim Bæotii magis firmitati corporis, quàm ingenii acumini, inserviunt. Eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientiâ ponebatur, sic duritiæ se dedisse, ut parsimoniâ victûs atque cultûs omnes Lacedæmonios vinceret; fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebusque Veneriis deditos; hos quoque in his rebus ante-

cessisse : venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere ; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi cum in his maximè admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut, apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc : reliquos ordiamur.

VIII. THRASYBULUS.

CAP. I.

THRASYBULUS, Lysi filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortunâ ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio ; neminem huic præfero fide, constantiâ, magnitudine animi, in patriam amore. Nam, quod multi voluerunt, paucique potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare ; huic contigit, ut à triginta oppressam tyrannis è servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, cum eum nemo anteciret his virtutibus, multi nobilitate præcurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit ; ille nullam rem sine hoc ; quæ ille universa, naturali quodam bono, fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortunâ, quod in prælii concursu abit res à consilio ad vires, vimque pugnantium. Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat ; sequæ his plus

valuisse, quàm ducis prudentiam, verè potest prædicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam, cùm triginta tyranni, præpositi à Lacedæmoniis, servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patriâ expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent; non solum princeps, sed et solus, initio bellum his indixit.

CAP. II.

Hic enim cùm Phylen confugisset, quod est castellum in Atticâ munitissimum, non plùs habuit secum quàm triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum, hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. Neque vero hic non contemptus est primò à tyrannis, atque ejus solitudo; quæ quidem res et illis contemnentibus, pernicipiei, et huic despecto, saluti fuit. Hæc enim illos ad persequendum segnes, hos autem, tempore ad comparandum dato, fecit robustiores. Quò magis præceptum illud omnium in animis esse debet, “Nihil in bello oportere contemni;” nec sine causâ dici, “Matrem timidi flere non solere.” Neque tamen pro opinionè Thrasybuli auctæ sunt opes. Nam jam tum illis temporibus fortiùs boni pro libertate loquebantur quàm pugnabant. Hinc in Piræum transit. Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti, ab eaque turpiter repulsi, protinus in Urbem, armis impedimentisque amissis, refugerunt. Usus

est Thrasybulus non minùs prudentiâ, quàm fortitudine. Nam cedentes violari vetuit; ci-
ves enim civibus parcere æquum censebat; ne-
que quisquam est vulneratus, nisi qui prior im-
pugnare voluit: neminem jacentem veste spo-
liavit; nil attigit, nisi arma quorum indi-
gebat, et quæ ad victum pertinebant. In se-
cundo prælio cecidit Critias, dux tyrannorum,
cùm quidem exadversus Thrasybulum fortissimè
pugnaret.

CAP. III.

Hoc dejecto, Pausanias venit Atticis auxilio,
rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybu-
lum, et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem,
his conditionibus: "Ne qui, præter triginta ty-
"rannos, et decem, qui postea prætores creati
"superioris more crudelitatis erant usi, affice-
"rentur exilio; neve cujusquam bona publi-
"carentur; reipublicæ procuratio populo red-
"deretur." Præclarum hoc quoque Thrasybu-
li, quòd, reconciliatâ pace, cùm plurimùm in
civitate posset, legem tulit; "Ne quis antea
"actarum rerum accusaretur, neve multare-
"tur;" eamque illi *Legem Oblivionis* appellâ-
runt. Neque verò hanc tantùm ferendam cu-
ravit, sed etiam, ut valeret, effecit. Nam,
cùm quidam ex his qui simul cum eo in exilio
fuerant, cædem facere eorum vellent, cum qui-
bus in gratiam reditum erat; publicè prohibuit,
et id quod pollicitus erat, præstitit.

CAP. IV.

HUIC pro tantis meritis, honoris corona à populo data est, facta duabus virgulis oleaginis; quæ, quòd amor civium, non vis, expresse-
 rat, nullam habuit invidiam, magnæque fuit gloriæ. Benè ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, cùm ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent :
 “ Nolite, oro vos, inquit, mihi dare, quod mul-
 “ ti invideant, plures etiam concupiscant.
 “ Quare ex istis nolo amplius quàm centum ju-
 “ gera, quæ et mei animi æquitatem et vestram
 “ voluntatem indicent. Nam parva munera,
 “ diutina; locupletia, non propria esse con-
 “ sueverunt.” Illâ igitur coronâ contentus
 Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque
 quenquam honore se antecessisse existimavit.
 Hic sequenti tempore, cùm prætor classem ad
 Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in
 castris ejus agerentur vigilæ, à barbaris, ex op-
 pido noctu eruptione factâ, in tabernaculo in-
 terfectus est.

F

IX. CONON.

CAP. I.

CONON, Atheniensis, Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque ejus opera magni fuit. Nam et prætor pedestribus exercitiis præfuit, et præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis præfuit. In quâ potestate Pharas cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, cum apud Ægos flumen copię Atheniensium à Lyfandro sunt devictæ. Sed tum abfuit, eoque pejùs res administrata est. Nam et prudens rei militaris, et diligens erat imperator. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

CAP. II.

REBUS autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quæsit ubi ipse tuto viveret, sed unde præsidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapen Ionie et Lydiæ, eundemque generum regis et propinquum; apud quem ut multum gratiâ valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedæmonii, Atheniensibus devictis, in societate non manerent, quam cum Artaxerxe

fecerant, Agefilaumque bellatum misissent in Asiam, maximè impulsì à Tissapherne, qui ex intimis regis, ab amicitia ejus defecerat, et cum Lacedæmoniis coërat societatem; hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator: re quidem verà exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agefilaum impedivit, sæpèque ejus consiliis obstitit. Neque verò non fuit apertum, si ille non fuisset, Agefilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. Qui posteaquam domum à suis civibus revocatus est, quòd Bœotii et Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant; Conon nihilò secius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

CAP. III.

DEFE CERAT à rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi quàm cæteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cùm in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facilè ad credendum inducebatur, reminiscens ejus se operà Cyrum fratrem superasse. Hujus accusandi gratià Conon à Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primùm, ex more Persarum, ad Chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit, seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille, “nulla,” inquit, “mora est; sed tu delibera, utrùm colloqui malis, an per literas edere quæ cogitas. Necessè est enim, si

“ in conspectum veneris, venerari te regem ;
 “ quod *προστυνέειν* illi vocant. Hoc si tibi grave
 “ est, per me nihilò seciùs editis mandatis, con-
 “ ficias quod studes.” Tum Conon : “ Enim-
 “ vero,” inquit, “ mihi non est grave quemvis
 “ honorem habere regi ; sed vereor ne civitati
 “ meæ sit opprobrio, si, cùm ex eâ sim profec-
 “ tus, quæ cæteris gentibus imperare consueve-
 “ rit, potiùs barbarorum quam illius more
 “ fungar.” Itaque huic, quæ volebat, scripta
 tradidit.

CAP. IV.

QVIBUS cognitis, rex tantùm auctoritate ejus
 motus est, ut Tissaphernem hostem judica-
 rit, et Lacedæmonios bello persequi jusserit, et
 ei permiserit, quem vellet eligere ad dispensan-
 dam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui
 esse consilii, sed ipse, qui optimè suos nòsse de-
 beret ; sed se suadere, Pharnabazo id negotii
 daret. Hinc magnis muneribùs donatus ad mare
 est missus, ut Cypriis, et Phœnicibus, cæteris-
 que maritimis civitatibus naves longas impera-
 ret, classemque, quâ proximâ æstate mare tueri
 posset, compararet ; dato adjutore Pharnabazo,
 sicut ipse voluerat. Id ut Lacedæmoniis est
 nuntiatum, non sine curâ rem administrârunt,
 quòd majus bellum imminere arbitrabantur,
 quàm si cùm barbaro solùm contenderent. Nam
 ducem fortem, et prudentem, regiis opibus
 præfuturum, ac secum dimicaturum videbant ;
 quem neque consilio, neque copiis superare pos-

sent. Hâc mente magnam contrahunt classẽ, proficiscuntur Pisandro dũce. Hõs Conon apud Cnidum adortus magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Quâ victoriâ non solũ Athenarũ, sed etiam cuncta Græcia, quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit; muros dirutos à Lysandro, utrosque et Piræci, et Athenarum, reficiendos curat; pecuniæque quinquaginta talenta, quæ à Pharnabazæ acceperat, civibus suis donat.

CAP. V.

ACCIDIT huic, quod cæteris mortalibus, ut inconsideratior in secundâ, quàm in adversâ esset fortunâ. Nam classe Peloponnesiorum devictâ, cum ultum se injurias patriæ putaret, plura concupivit, quàm efficere potuit. Neque tamen eâ non pia et probanda fuerunt, quòd potiùs patriæ opes augeri, quàm regis, maluit. Nam cum magnam auctoritatem sibi pugnâ illâ navali, quam apud Cnidum secerat, constituisset, non solũ inter barbaros, sed etiam inter omnes Græciæ civitates, clam dare operam cœpit, ut Ioniam et Æliam restitueret Atheniensibus. Id cum minùs diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle, magnâ de re. Hujus nuntio parens cum venisset, in vincula conjectus est; in quibus aliquandiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse scriptum reli-

querunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit. Illud addubitat, utrùm Tiribazo sci-ente, an imprudente, sit factum.

X. DION.

CAP. I.

DION, Hipparini filius, Syracusanus, nobili genere natus, utrâque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio; ex quâ duos filios, Hipparinum et Nisæum, procreavit; totidemque filias, nomine Sophrosynen et Areten: quarum priorem Dionysio filio, eidem cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram, Areten, Dionis. Dion autem præter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia à naturâ habuit bona: in his, ingenium docile, come, aptum ad artes optimas; magnam corporis dignitatem, quæ non minimùm commendatur; magnus præterea divitias à patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minùs propter mœurs, quàm affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen saluum, propter necessitudinem, magis etiam suorum causâ, esse studebat. Aderat in magnis rebus; ejusque consilio multùm movebatur tyrannus, nisi quâ in re major

ipſius cupiditas interceſſerat. Legationes verò omnes, quæ eſſent illuſtriores, per Dionem adminiſtrabantur; quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter adminiſtrando, crudeliſſimum nomen *tyranni* ſuâ humanitate tegebat. Hunc à Dionyſio miſſum Carthaginienſes ſuſpexerunt, ut neminem unquam Græcâ linguâ loquentem magis ſint admirati.

CAP. II.

NEQUE verò hæc Dionyſium fugiebant; nam quanto eſſet ſibi ornamento, ſentiebat. Quò fiebat, ut uni huic maximè indulgeret, neque eum ſecus diligeret ac filium. Qui quidem, cùm Platonem Tarentum veniſſe fama in Siciliam eſſet perlata, adoleſcenti negare non potuit, quin eum arceſſeret, cùm Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnâque eum ambitione Syracuſas perduxit. Quem Dion adeo admiratus eſt, atque adamavit, ut ſe totum ei traderet. Neque verò minùs Plato delectatus eſt Dione. Itaque cùm à Dionyſio tyranno crudeliter violatus eſſet, quippe quem venundari juiſſet, tamen eòdem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionyſius; quo cùm graviter conſictaretur, quæſivit à medicis Dion, quemadmodum ſe haberet; ſimulque ab his petiit, ſi fortè majori eſſet periculo, ut ſibi faterentur: nam velle ſe cum eo colloqui de partiendo regno; quòd ſororis ſuæ filios ex illo natos partem regni putabat debere habere.

Id medici non tacuerunt, et ad Dionysium filium sermonem retulerunt. Quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coegit. Hoc æger sumpto, ut somno sopitus diem obiit supremum.

C A P. III.

TALE initium fuit Dionis et Dionysii similitatis, eaque multis rebus aucta est; sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit. Cùmque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcefferet, et ejus consiliis uteretur; ille, qui in aliquâ re vellet patrem imitari, morem ei gessit; eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno, quàm tyrannidi. Sed de hoc in meo libro plura sunt exposita, qui de historicis conscriptus est. Plato autem tantùm apud Dionysium auctoritate potuit, valuitque eloquentiâ, ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis; à quâ voluntate Philisti consilio deterritus, aliquantò crudelior esse cœpit.

C A P. IV.

Qui quidem cùm à Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi; verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi; navem ei triremem dedit, quâ Corinthum devehcretur; ostendit

dens, se id utriusque facere causâ, ne, cùm inter se timerent, alteruter alterum præoccuparet. Id cùm factum multi indignarentur, magnæque esset invidiæ tyranno, Dionysius omnia quæ moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causâ. Postea vero quàm audivit eum in Peloponnæso manum comparare, sibi que bellum facere conari; Areten Dionis uxorem alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta adducebantur, vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eò vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater, (namque appositi erant custodes, qui eum à pristino victu deducerent), ut se de superiore parte ædium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

CAP. V.

POSTQUAM Corinthum pervenit Dion, et eodem perfugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum; omni ratione bellum comparare cœperunt. Sed non multum proficiebant, quòd multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur. Quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion fretus non tam suis copiis, quàm odio tyranni, maximo animo, duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum

imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum millibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeò facillè perculit, ut, post diem tertium, quàm Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, nullum esse imperium tutum, nisi benevolentia munitum. Eo tempore aberat Dionysius, et in Italiâ classem opperiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum; quæ res eum fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regiones spiritus repressit, totiusque ejus partis Sicilia potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat; parique modo urbis Syracusarum, præter arcem, et insulam adjunctam oppido; eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet; Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dionysius.

CAP. VI.

HAS tam prosperas, tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio; quòd fortuna suâ mobilitate, quem paulò antè extulerat, demergere est adorta. Primum in filium, de quo commemoravi supra, sævitiam suam exercuit. Nam, cùm uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem à perditâ luxuriâ, accepit gravissimum parens vulnus morte filii: deinde orta dissensio est inter eum et Heraclidem; qui quidem Dioni

principatum non concedens, factionem comparavit. Neque is minùs valebat apud optimates; quorum consensu præerat classi; cùm Dion exercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, et versum illum Homeri retulit ex secundâ rhapsodiâ, in quo hæc sententia est: "Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis." Quod dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur, se omnia in suâ potestate esse velle. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit; Heraclidemque, cùm Syracusas venisset, interficiendum curavit.

CAP. VII.

Quod factum omnibus maximum timorem injecit. Nemo enim, illo interfecto, se tutum putabat. Ille autem, adversario remoto, licentiùs eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit. Quibus divisâ, cùm quotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecuniâ deesse cœpit; neque, quò manus porrigeret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. Id hujusmodi erat, ut, cùm milites reconciliâset, amitteret optimates. Quarum rerum curâ frangebatur, et infuetus malè audiendi, non æquo animo ferebat, de se ab iis malè existimari, quorum paulò antè in cœlum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem, offensâ in eum militum voluntate, liberiùs loquebatur, et tyrannum non ferendum dictitabat.

CAP. VIII.

HÆC ille intuens, cùm, quemadmodum fedaret, nesciret, et, quorsum evaderent, timeret; Callicrates quidam, civis Atheniënsis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acutus, sine ullâ religione ac fide, adit ad Dionem, et ait, eum in magno periculo esse, propter offensionem populi, et odium militum; quòd nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum; quem si invenisset idoneum, facilè omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quòd inimici ejus dissidenti suos sensus aperturi forent. Tali consilio probato, excipit has partes ipse Callicrates, et se armat imprudentiâ Dionis; ad eum interficiendum socios conquirat, adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat. Res multis consciis quæ gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Areten. Illæ timore perterritæ conveniunt, cujus de periculo timebant. At ille negat à Callicrate fieri sibi insidias, sed illa quæ agerentur fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in ædem Proserpinæ deducunt, ac jurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hâc religione non modò ab inepto non deteritus, sed ad maturandum concitatus est; verens, ne priùs consilium suum aperiretur, quàm conata perfecisset.

CAP. IX.

HAC mente, proximo die festo, cùm à conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubuisse; consciis facinoris loca munitiora oppidi tradit; domum custodibus sepi; à foribus qui non discedant, certos præficit; navim triremem armatis ornat, Philostratoque fratri suo tradit, eamque in portu agitari jubet, ut si exercere remiges vellet, cogitans, si fortè consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quà fugeret ad salutem. Suorum autem è numero Zacynthios adolescentes quosdam eligit, cùm audacissimos, tum viribus maximis; hisque dat negotium, ad Dionem eant inermes, sic uti conveniendi ejus gratiâ viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrârunt, foribus obseratis, in lecto cubantem invadunt, colligant; fit strepitus, adeò ut exaudiri posset foris. Hic, sicut antè dictum est, quàm invisa sit singularis potentia, et miseranda vita, qui se metui, quàm amari malunt, cuius facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitiâ fuissent voluntate, foribus effractis, servare eum potuissent, quòd illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. Cui cùm succurreret nemo, Lyco quidam, Syracusanus, per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

CAP. X.

CONFECTA cæde, cùm multitudo visendi gratiã introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam, celeri rumore dilato, Dionem vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsã suspitione ducti, immerentes ut sceleratos occidunt. Hujus de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam, qui vivum eum tyrannum vocitãrant, eundem liberatorem patriæ, tyrannique expulsores prædicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco, elatus, publicè sepulchri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quinquaginta quinque natus; quartum post annum, quàm ex Peloponneso in Siciliam redierat.

 XI. IPHICRATES.

CAP. I.

IPHICRATES, Atheniensis, non tam magnitudine rerum gestarum, quàm disciplinã militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solùm ætatis suæ cum primis compararetur, sed ne de majoribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello

versatus, sæpe exercitibus præfuit; nusquam culpâ suâ malè rem gessit; semper consilio vicit, tantùmque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. Namque ille pedestria arma mutavit, cùm, ante illum imperatorem, maximis clypeis, brevibus hastis, minutis gladiis uterentur; ille è contrario peltam pro parmâ fecit, à quo postea *peltastæ* pedites appellantur; ut ad motus concursusque essent leviores. Hastæ modum duplicavit; gladios longiores fecit. Idem genus loricarum mutavit, et pro ferreis atque æneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam, pondere detracto, quod æquè corpus tegeret, et leve esset, curavit.

CAP. II.

BELLUM cum Thracibus gessit; Seuthen, socium Atheniensem, in regnum restituit. Apud Corinthum tantâ severitate exercitui præfuit, ut nullæ unquam in Græciâ neque exercitatiores copiæ, neque magis dicto audientes fuerint duci; in eamque consuetudinem adduxit, ut, cùm prælii signum ab imperatore esset datum, sine ducis operâ, sic ordinatæ confisterent, ut singuli à peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu *Moram* Lacedæmoniorum interceptit; quod maximè totâ celebratum est Græciâ. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit; quo facto magnam adeptus est gloriam. Cùm Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus

bus petivit ducem, quem præficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit. Quem quidem sic omni disciplinâ militari erudit, ut, quemadmodum quondam *Fabiani* milites Romani appellati sunt, sic *Iphicratenses* apud Græcos in summâ laude fuerint. Idem subsidio Lacedæmonii profectus, Epaminondæ retardavit impetus. Nam, nisi ejus adventus appropinquasset, non prius Thebani Spartâ abcessissent, quàm captam incendio delessent.

CAP. III.

FUIT autem et animo magno, et corpore, imperatoriâque formâ, ut ipso aspectu cuius inijiceret admirationem sui; sed in labore remissus nimis, parùmque patiens, ut Theopompus memoriæ prodidit; bonus verò civis, fideque magnâ. Quod cum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntæ Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice, mater Perdicæ et Philippi, cum his duobus pueris, Amyntâ mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem, placatis in se fuorum civium animis. Causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Meneſthea filium reliquit, ex Threſſâ natum, Coti regis filiâ. Is cum interrogaretur, utrùm pluris patrem matremne faceret; matrem, inquit. Id cum omnibus mirum videretur; at ille, meritò, inquit, facio.

Nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit ; contra ea, mater Atheniensem.

XII. CHABRIAS.

CAP. I.

CHABRIAS, Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoriâ dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, cum Bœotiis subsidio venisset. Namque in eo, victoriâ fidente summo duce Agefilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere ; obnixoque genu scuto projectaque hastâ, impetum excipere hostium docuit. Id novum Agefilaus contuens, progredi non est ausus, suosque jam incurrentes tubâ revocavit. Hoc usque eò totâ Græciâ famâ celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publicè ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletæ, cæterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

CAP. II.

CHABRIAS autem multa in Europâ bella administravit, cum dux Atheniensium esset ; multa in Ægypto suâ sponte gessit. Nam

Nectanebum adjutum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publicè ab Atheniensibus Euagoræ adjutor datus; neque priùs inde discessit, quàm totam insulam bello devinceret: quâ ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant; Lacedæmonii cum Ægyptiis, à quibus magnas prædas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nullâ Agesilao cederet, suâ sponte eos adjutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit; pedestribus copiis Agesilaus.

CAP. III.

TUM præfecti regis Persiæ legatos miserunt Athenas, questum, quòd Chabrias adversum regem bellum gereret cum Ægyptiis; Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante, domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiârunt. Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutiùs est moratus quàm fuit necesse. Non enim libenter erat ante oculos civium suorum; quòd et vivebat lautè, et indulgebat sibi liberaliùs, quàm ut invidiam vulgi posset effugere. Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit, et libenter de his detrahant, quos eminere videant altiùs: neque animo æquo pauperes alienam opulentiam intuantur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimùm aberat. Neque verò solus

ille aberat Athenis libenter, sed omnes ferè principes fecerunt idem; quòd tantùm se ab invidiâ putabant futuros, quantùm à conspectu suorum recessissent. Itaque Conon plurimùm Cypri vixit, Iphicrates in Thraciâ, Timotheus Lesbi, Chares in Sigæo. Dissimilis quidem Chares eorum factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

CAP. IV.

CHABRIAS autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat; eumque magis milites, quàm qui præerant, aspiciabant. Quæ res ei maturavit mortem. Nam, dum primus studet portum intrare, et gubernatorem jubet eò dirigere navem, ipse sibi perniciæ fuit. Cùm enim eò penetrâisset, cæteræ non sunt secutæ. Quo factò, circumfusus hostium concursu, cùm fortissimè pugnaret, navis rostro percussa cœpit fidere. Hinc refugere cùm posset, si se in mare dejecisset, quòd suberat classis Atheniensium, quæ exciperet natantem; perire maluit, quàm, armis abjectis, navem relinquere, in quâ fuerat vectus. Id cæteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille præstare honestam mortem existimans turpi vitæ, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII. TIMOTHEUS.

CAP. I.

TIMOTHEUS, Cononis filius, Atheniensis: Hic à patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. Fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus, neque minùs civitatis regendæ. Multa hujus sunt præclare facta, sed hæc maximè illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit; Samum cepit, in quâ oppugnandâ, superiore bello, Athenienses mille et ducenta talenta consumpserant. Hanc illè sine ullâ publicâ impensâ populo restituit. Adversum Cotyn bella gessit, ab eoque mille et ducenta talenta prædæ in publicum detulit; Cyzicum obsidione liberavit; Ariobarzani simul Agésilao auxilio profectus est: à quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quàm id sumere, cujus partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten et Sestum.

CAP. II.

IDEM classi præfectus circumvehens Peloponnesum, Laconicam populatus, classem eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium redegit; sociosque idem adjunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes, quæ

mare illud adjacent. Quo facto Lacedæmonii de diutinâ contentione destiterunt, et suâ sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt, pacemque his legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ *Paci* publicè sint factæ, eique deæ pulvinar sit institutum. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publicè statuam in foro posuerunt; qui honos huic uni ante hoc tempus contigit, ut, cum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

CAP. III.

HIC cum esset magno natu, et magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt cepti. Defecerat Samus; descierat Hellespontus; Philippus jam tum valens, Macedo, multa moliebatur: cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo præsidii putabatur. Fit Menestheus prætor, filius Iphicratis, gener Timothei, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu sapientiâque præstantes, quorum consilio uteretur, pater et focer; quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent, et eodem Chares, adventu eorum cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid, ablente se, gestum videretur; accidit cum ad

insulam appropinquarent, ut magna tempestas oriretur, quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, suam classem suppresserunt. At ille, temerariâ usus ratione, non cessit majorum natu auctoritati; et, ut in suâ manu esset fortuna, quò contenderat, pervenit; eòdemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. Hinc, malè re gestâ, compluribus amissis navibus, eòdem, unde erat profectus, se recepit, literasque Athenas publicè misit, sibi proclive fuisse Samum capere, nisi à Timotheo et Iphicrate desertus esset. Ob eam rem in crimen vocabantur. Populus acer, suspicax, mobilis, adversarius, invidus etiam potentix, domum revocat; accusantur proditoris. Hoc judicio damnatur Timotheus, lisque ejus æstimatur centum talentis. Ille odio ingrata civitatis coactus, Chalcidem se contulit.

C A P. IV.

Hujus post mortem cum populum judicii sui pœniteret, multæ novem partes detraxit, et decem talenta Cononem filium ejus, ad muri quandam partem reficiendam jussit dare. In quo fortunæ varietas est animadversa. Nam, quos avus Conon muros ex hostium prædâ patriæ restituerat, eosdem nepos, cum summâ ignominiâ familiæ, ex suâ re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatæ sapientis, que vitæ, quum plura possimus proferre testimonia, uno erimus contenti; quòd ex eo facile conjici poterit, quàm carus suis fuerit. Cum

Athenis adolescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Jason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patriâ sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo præsidio venit; tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de famâ demicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea populi jussu bellum gessit; patriæque sanctiora jura, quam hospitii, esse duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei; neque post illorum obitum quisquam dux in illâ urbe fuit dignus memoriâ.

XIV. DATAMES.

CAP. I.

VENIO nunc ad fortissimum virum, maximique consilii, omnium barbarorum; exceptis duobus Carthaginienfibus, Hamilcare, et Hannibale. De quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt ejus gesta pleraque, et ea, quæ prosperè ei, cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tantum non omnes superabat, acciderunt, quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames, patre Camissare, natione Care, matre Sey-

thiſſâ natus, primùm militum numero fuit apud Artaxerxem eorum, qui regiam tuebantur. Pater ejus Camiſſares, quòd et manu fortis, et bello ſtrenuus, et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciæ juxta Cappadociam, quam incolunt Leucoſyri. Datames militare munus fungens, primùm qualis eſſet, aperuit in bello, quòd rex adverſus Caduſios geſſit. Namque hic, multis millibus regionum interfectis, magni fuit ejus opera; quo factum eſt, ut, cùm in eo bello cecidiſſet Camiſſares, paterna ei traderetur provincia.

CAP. II.

PARI ſe virtute poſtea præbuit, cùm Auto-phradates juffu regis bello perſequeretur eos, qui defecerant. Namque ejus operâ hoſtes, cùm caſtra jam intrâſſent, proſtigati ſunt, exercitusque reliquus conſervatus regis eſt; quâ ex re majoribus rebus præeſſe cœpit. Erat eo tempore Thyus, dynaſtes Paphlagoniæ, antiquo genere natus à Pylæmene illo, quem Homerus Troico bello à Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat; quam ob cauſam bello eum perſequi conſtituit, eique rei præfecit Datamem, propinquum Paphlagonis; namque ex fratre et ſore re erant nati. Quam ob cauſam Datames omnia primùm experiri voluit, ut ſine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cùm veniſſet ſine præſidio, quòd ab amico nullas vereretur inſidias, pènè interiit. Nam Thyus eum clàm interficere vo-

luit. Erat mater cum Datame, amita Paphlagonis; ea, quid ageretur, rescit, filiumque monuit. Ille fugâ periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. In quo cum ab Ariobarzane, præfecto Lydiæ et Ioniz, totiusque Phrygiæ, desertus esset, nihilo segnîus perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore et liberis.

CAP. III.

Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse, perveniret, dedit operam. Itaque, omnibus infciis, eò, ubi erat rex, venit; posteroque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, (quòd et niger, et capillo longo, barbâque erat promissâ), optimâ veste textit, quam satrapæ regii gerere consueverant; ornavitque etiam torque, et armillis aureis, cæteroque regio cultu: ipse agresti duplici amiculo circumdatus, hirtâque tunicâ, gerens in capite galeam venatoriam, dextrâ manu clavam, sinistrâ copulam, quâ vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret. Quem cum omnes prospicerent propter novitatem ornatûs, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus; fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nunciaret. Primò non accreditit. Itaque Pharnabazum misit exploratum; à quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quòd nobilis rex in potestatem inopi.

nanti venerat. Itaque magnificè Datamem donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur, duce Pharnabazò et Tithrauste, ad bellum Ægyptium, parique eum, atque illos, imperio esse iussit. Postea verò, quàm Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

CAP. IV.

HIC cùm maximo studio compararet exercitum, Ægyptumque proficisci pararet; subito à rege literæ sunt ei missæ, ut Aspis aggrediretur, qui Cataoniam tenebat; quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. Namque Aspis saltuosam regionem, castellisque munitam, incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat, et quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longè aberat ab his regionibus, et à majore re abstrahebatur; tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus, navem conscendit, existimans, id quod accidit, facilius se imprudentem parvâ manu oppressurum, quàm paratum, quamvis magno exercitu. Hâc delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens, Taurum transiit, eoque, quò studuerat, venit. Quærit, quibus locis sit Aspis; cognoscit, haud longè abesse, profectumque eum venatum. Quem dum speculatur, adventus ejus causa cognoscitur. Pisidas, cum iis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma sumit, suosque

sequi jubet; ipse, equo concitato, ad hostem vehitur; quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem, pertimescit, atque à conatu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

CAP. V.

HÆC dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, à quanto bello, ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipse reprehendit, et nuntium ad exercitum Acen misit, quò nondum Datamem profectum putabat, qui ei diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quò erat profectus, in itinere convenit; qui Aspim ducebant. Quà celeritate cum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, qui illum unum pluris, quàm se omnes, fieri videbant: quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Hæc Pandates, gazæ custos regis, amicus Datami, perscripta ei mittit; in quibus docet, eum magno fore periculo, si quid, illo imperante, in Ægypto adversi accidisset. Namque eam esse consuetudinem regiam, ut casos adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ; quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res malè gestæ nuntientur. Illum hoc majore fore in discrimine, quòd quibus rex maximè obediat, eos habeat inimicissimos. Talibus ille literis cognitis, cum jam ad exercitum Acen venisset, quòd non ignorabat ea verè scripta, descis-

cere à rege constituit ; neque tamen quicquam fecit, quò fide suâ esset indignum. Nam Mandrocleum Magnetem exercitui præfecit ; ipse cum suis in Cappadociam discedit, conjunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans quâ voluntate esset in regem : clàm cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

CAP. VI.

SED hæc propter hiemale tempus minùs prosperè procedebant. Audit, Pisidas quisdam copias adversus se parare ; filium eò Arsicleum cum exercitu mittit. Cadit in prælio adolescens ; profiscitur eò pater, non ita cum magnâ manu, celans quantum vulnus accepisset ; quòd priùs ad hostem pervenire cupiebat, quàm de re malè gestâ fama ad suos perveniret ; ne, cognitâ filii morte, animi debilitarentur militum. Quò contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset, neque impediri, quò minùs ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes, focer ejus, præfectus equitum. Is, desperatis generi rebus, ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exiisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum, ut cæteri consilium sequerentur ; in vulgus edit, suò jussu Mithrobarzanem profectum pro perfugâ, quò faciliùs receptus interficeret hostes. Quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi ; quod si

animo strenuo fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere, cum et intra vallum, et foris caderentur. Hâc re probatâ, exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur; qui dum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidæ novâ re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas malâ fide compositoque fecisse, ut recepti essent majori calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi cum, quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant; ab hisque stare, quos reliquerant. Quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit, primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore et proditores perculit, et hostes profligavit; et quod ad perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

CAP. VII.

AB hoc tamen viro Scismas, maximus natu filius, descit, ad regemque transit, et de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro fortis ac strenuo negotium esse, qui, cum cogitasset, facere auderet, et prius cogitare, quam conari, consueffet; Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset saltum, in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare

studuit. Sed tam subito copias contrahere non potuit. A quâ re depulsus, cum eâ manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circuiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur; et, si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suæ paucitati posset.

CAP. VIII.

HÆC etsi Autophradates videbat, tamen statuit congredi, quàm cum tantis copiis fugere, aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardacas appellant; ejusdemque generis tria funditorum: præterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum et Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Captianorum totidem, ex Græciâ conductorum tria millia; levis armaturæ maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se, locique naturâ; namque hujus partem non habebat vicefimam militum. Quibus fretus confligit, adversariorumque multa millia concidit, cum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidisset. Quam ob causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. Hinc cum castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus præliis discederet; quod nunquam manum confereret, nisi cum adversarios locorum angustius clausisset; quod perito regio-

num callidèque cogitanti sæpe accidebat. Autophradates, cum bellum duci majore regis calamitate, quàm adversariorum, videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille, etsi fidem non fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datamem susceperat, sedatum; Autophradates in Phrygiam se recepit.

CAP. IX.

AT rex, quod implacabile odium in Datamem susceperat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit; quas ille plerasque vitavit. Sicut cum nunciatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero; de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum putavit; experiri voluit, verum falsumne esset relatum. Itaque eò profectus est, quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore et staturâ simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, jussit; ipse autem ornatu vestituque militari, inter corporis custodes iter facere cepit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. Ipse, ut concurrentes insidiatores

animadvertit, tela in eos coniecit. Hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

CAP. X.

Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis, Ariobarzanis filii, dolo. Namque is pollicitus est regi, se eum interfectorum, si ei rex permetteret, ut, quodcunque vellet, liceret impune facere; fidemque de eâ re, more Persarum, dextrâ dedisset. Hanc ut accepit, simulat se suscepisse cum rege inimicitiam; copias parat, et absens amicitiam cum Datame facit; regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem suis dispertit, partem Datamem mittit. Pari modo complura castella ei tradit. Hæc diu faciendo, persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum; cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi præberet insidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

CAP. XI.

Id cum satis se confirmasse arbitratus est, certiores facit Datamem, tempus esse majores exercitus parari, bellum cum ipso rege suscipi;

de quâ re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probatâ re, colloquendi tempus sumitur, locusque quò conveniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die, utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt. Deinde ipsi sunt congressi. Hic quum aliquandiu in colloquio fuissent, et diversi discessissent, jamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si à lassitudine cuperet acquiescere; Datamemque revocavit, simulans, se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit, nudatumque vaginâ veste textit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse, locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. Quem quum digito monstraret, et ille conspiceret, aversum ferro transfixit; priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidiâ ceperat, simulatâ captus est amicitia.

XV. EPAMINONDAS.

CAP. I.

EPAMINONDAS, Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, hæc præcipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud cæteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus abesse à principis personâ; saltare verò etiam in vitiis poni. Quæ omnia, apud Græcos, et grata et laude digna ducuntur. Quum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primùm de genere ejus; deinde quibus disciplinis, et à quibus sit eruditus; tum de moribus, ingeniique facultatibus, et si quæ alia digna memoriâ erunt; postremò de rebus gestis, quæ à plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

CAP. II.

NATUS igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam à majoribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare, et cantare ad chordarum sonum doctus est à Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloriâ, quàm Damon, aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina; carmina

cantare tibiis ab Olympiodoro : saltare à Calliphrone. At philosophiæ præceptorem habuit Lyfim Tarentinum, Pythagoreum; cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem et severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum à se dimiserit, quàm in doctrinis tantò antecesserit condiscipulos, ut faciliè intelligi posset, pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. Atque hæc ad nostrum consuetudinem sunt levia, et potius contemnenda; at in Græciâ utique olim magnæ laudi erant. Postquam ephebus factus est, et palæstræ dare operam cœpit, non tam magnitudinì virium servivit, quàm velocitati. Illam enim ad athletarum usum; hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimùm currendo et luctando, ad eum finem quoad stans complecti posset, atque contendere. in armis plurimum studii consumebat.

I

CAP. III.

AD hanc corporis firmitatem plurima etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo; adeò veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patientisque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias; impriusque commissa celans; quod interdum non minus prodest, quàm disertè dicere. Studiosus audiendi; ex hoc enim facillimè disci arbitra-

batur. Itaque cùm in circulum venisset, in quo aut de republicâ disputaretur, aut de philosophiâ sermo haberetur, nunquam inde prius discessit, quàm ad finem sermo esset adductus. Paupertatem adeò facile perpeffus est, ut de republicâ nihil præter gloriam ceperit. Amicorum in se tuendo caruit facultatibus; fide ad alios sublevandos sæpe sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilus propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et quantum quisque daret, pro ejusque facultatibus, imperabat; eamque summam quum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum qui quærebat, ad eos qui conferebant; eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

CAP. IV.

TENTATA autem ejus est abstinentia à Diomedonte Cyziceno. Namque is, rogatu Artaxerxis Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit; et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem; quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, et causam adventûs Diomedontis ostendit. At ille, Diomedonte coram, "Nihil," inquit, "opus pecuniâ est. Nam si ea rex vult, quæ Theba-

"nis sint utilia, gratis facere sum paratus; sin
 "autem contraria, non habet auri atque ar-
 "genti satis. Namque orbis terrarum divitias
 "accipere nolo, pro patriæ caritate. Te, qui
 "me incognitum tentasti, tuique similem exi-
 "stimasti, non miror, tibi que ignosco; sed e-
 "grederere properè, ne alios corrumpas, quum
 "me non potueris. Tu, Micythe, argentum
 "huic redde; aut nisi id confestim facis, ego
 "te tradam magistratui." Hunc Diomedon
 cum rogaret, ut tuto exire, suaque quæ attu-
 lisset, liceret efferre; "Istud," inquit, "fa-
 "ciam; neque tuâ causâ, sed meâ; ne, si tibi
 "sit pecunia adempta, aliquis dicat, id ad me
 "ereptum pervenisse, quod delatum accipere
 "noluisssem." A quo cum quæsisset, quò se
 deduci vellet; et ille, Athenas, dixisset; præ-
 sidium dedit, ut eò tuto perveniret. Neque
 verò id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in
 navem ascenderet, per Chabriam, Athenien-
 sem, de quo supra mentionem fecimus, effecit.
 Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plu-
 rima quidem proferre possemus, sed modus ad-
 hibendus est; quoniam uno hoc volumine, vi-
 tas excellentium virorum complurium conclu-
 dere constituimus, quorum separatim multis
 millibus versuum complures scriptores ante nos
 explicarunt.

CAP. V.

FUIT et disertus, ut nemo Thebanus ei par
 esset eloquentiâ; neque minùs concinnus

in brevitate respondendi, quàm in perpetuâ oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, et adversarium in administrandâ republicâ, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus inest virium, quàm ingenii. Is, quòd in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, " Fallis," inquit, " verbo cives tuos, quòd hos à bello avocas. " Otii enim nomine servitutem concilias. Nam " paritur pax bello. Itaque qui eâ diutinâ volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare, " si principes Græciæ esse vultis, castris est " vis utendum, non palæstrâ." Idem ille Meneclides quum huic objiceret, quòd liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximèque insolentiam, quòd sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at ille, " Desine," inquit, " Meneclide, de uxore mihi exprobrare. " Nam nullius in istâ re minùs, quàm tuo, uti " consilio volo." Habebat enim Meneclides suspicionem adulterii. " Quòd autem me Agamemnonem æmulari putas, falleris; namque " ille cum universâ Græciâ vix decem annis " unam cepit urbem; ego contrâ ex unâ urbe " nostrâ, dieque uno, totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi."

CAP. VI.

IDEM quum in conventum venisset Arcadum petens, ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent, contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentiâ omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potiùs amicitiam sequerentur Atticorum; et in oratione suâ multa invecus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset; “animadvertere debere
 “Arcades quales utraque civitas cives procreâset, ex quibus de cæteris possent judicare.
 “Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaëonem, matricidas; Thebis OEdipum natum, qui, quum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreâset.” Hic in respondendo Epaminondas, quum de cæteris perorâset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, “admirari se,” dixit, “stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit innocentes illos natos, domi scelere admissio, quum patriâ essent expulsi, receptos esse ab Atheniensibus.” Sed maximè ejus eloquentia eluxit Spartæ, legati ante pugnam Leuctricam; quò cum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu, sic Lacedæmoniorum tyrannidem coarguit, ut non minùs illâ oratione opes eorum concusserit, quàm Leuctricâ pugnâ. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedæmonii privarentur.

CAP. VII.

FUISSE autem patientem, suorumque injurias ferentem civium, quòd se patriæ irasci nefas esse duceret, hæc sunt testimonia. Quum eum propter invidiam cives præficere exercitui noluisent, duxque esset delectus belli imperitus, cujus errore eò esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quòd locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur; desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia: erat enim ibi privatus numero militum; à quo quum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ, et exercitum, obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hoc semel fecit, sed sæpius; maximè autem fuit illustre, quum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hic quum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum alii prætores successissent; Epaminondas populiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit legis, et bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertibat, nisi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam, inscitiamque belli, periturum. Lex erat Thebis, quæ morte multabat, si quis imperium diutiùs retinuisset, quàm lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas cum reipublicæ conservandæ causâ latam videret, ad perniciem civitatis con-

ferre noluit; et quatuor mensibus diutius, quàm populus jusserat, gessit imperium.

CAP. VIII.

POSTQUAM domum reditum est, collegæ ejus hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, omnem ut causam in se transferrent, suâque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Quâ defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quòd quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit, nihil eorum negavit, quæ adversarii crimini dabant, omniaque, quæ collegæ dixerunt, confessus est; neque recusavit, quò minus legis pœnam subiret; sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent: “ Epaminondas à Thebanis morte multatus est, quòd eos coëgit apud Leuctra superare Lacedæmonios; quos, ante se imperatorem, nemo Bœoticorum ausus fuit adspicere in acie; quòdque uno prælio non solùm Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Græciam in libertatem vindicavit; eòque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedæmonii satis haberent, si salvi esse possent; neque priùs bellare destitit, quàm, Messenâ constitutâ, urbem eorum obsidione clausit.” Hæc quum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est; neque quisquam judex ausus est de eo ferre suffragium. Sic à judicio capitis maximâ discessit gloriâ.

CAP. IX.

Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, quum, acie instructâ, audaciùs instaret hostibus, cognitus à Lacedæmoniis, quòd in unius pernicië ejus patriæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neque priùs abscesserunt, quàm, magnâ cæde factâ, multisque occisis, fortissimè ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum concidere viderunt. Hujus casu aliquantùm retardati sunt Bœotii; neque tamen priùs pugnâ excesserunt, quàm repugnantes profligârunt. At Epaminondas cùm animadvertèret, mortiferum se vulnus accepisse, simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat; extraxisset, animam statim emissurum; usque eò retinuit, quoad renunciatum est, vicisse Bœotios; id postquam audivit, "Satis," inquit, "vixi; in-
" victus enim morior." Tum, ferro extracto, confestim exanimatus est.

CAP. X.

Hic uxorem nunquam duxit; in quo quum reprehenderetur à Pelopidâ, qui filium habebat infamem; malèque eam in eo patriæ consulere diceret, quòd liberos non relinqueret: "Vide," inquit, "ne tu pejùs consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque verò stirps mihi potest deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non

“modò mihi superstes, sed etiam immortalis sit
 “necesse est.” Quo tempore, duce Pelopidâ,
 exsules Thebas occupârunt, et præsidium Lace-
 dæmoniorum ex aree expulerunt, Epaminondas,
 quamdiu facta est cædes civium, domo se tenuit;
 quòd neque malos defendere volebat, neque
 impugnare, ne manus suorum sanguine cruen-
 taret. Namque omnem civilem victoriam fune-
 stam putabat. Idem, postquam apud Cadme-
 am pugnari cum Lacedæmoniis cœpit, in primis
 stetit. Hujus de virtutibus, vitæque, satis erit
 dictum, si hoc unum adjunxero, quòd nemo eat
 inficias; Thebas, et ante Epaminondam natum,
 et post ejus interitum, perpetuò alieno paruisse
 imperio: contra ea, quamdiu ille præfuerit rei-
 publicæ, caput fuisse totius Græciæ. Ex quò
 intelligi potest, unum hominem pluris, quam
 civitatem, fuisse.

XVI. PELOPIDAS.

CAP. I.

PELOPIDAS, Thebanus, magis historicis,
 quàm vulgo, notus. Cujus de virtutibus
 dubito quemadmodum exponam, quòd vereor,
 ne, si res explicare incipiam, non vitam ejus en-
 arrare, sed historiam videar scribere; si tan-
 tummodo summas attigero, ne rudibus litera-
 rum Græcarum minùs lucidè appareat, quan-
 tus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurrâ,

quantum potero ; et medebor cum satietati, tum ignorantiae lectorum. Phœbidas, Lacedæmonius, quum exercitum Olynthum duceret, interque per Thebas faceret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit, impulsu per paucorum Thebanorum, qui, adversariae factioni quò facilius resisterent, Laconum rebus studebant ; idque suo privato, non publico, fecit consilio. Quo facto, eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, pecuniâque multârunt ; neque eò magis arcem Thebanis reddiderunt, quòd, susceptis inimiciis, satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant ; et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hâc mente amicis suis summas potestates dederant, alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exsilium ejecerant : in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus, patriâ carebat.

CAP. II.

Hi omnes ferè Athenas se contulerant, non quò sequerentur otium, sed, ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque, quum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt, ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. Magnæ sæpè res non ita magnis

copiis sunt gestæ; sed profectò nunquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ. Nam duodecim adolescentuli coiêrunt ex his, qui ex filio erant multati, cùm omninò non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Quâ paucitate percussa est Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni, quàm Spartanis, eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ. Quorum imperii majestas, neque ita multò pòst, Leuctricâ pugnâ, ab hoc initio percussa, concidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, quum Athenis interdiu exissent, ut vesperscente cœlo, Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exiêrunt, retia ferentes, vestitu agresti, quò minore suspitione facerent iter. Qui cùm tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis devenerunt, à quo et tempus et dies erat datus.

CAP. III.

Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum ab re positâ est, nimia fiducia quantæ calamitatis soleat esse. Nam magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit, exules in urbem devenisse. Id illi, vino epulisque dediti, usque ep̄ despexerunt, ut ne quærere quidem de tantâ re laborârint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. Adlata est enim epistola Athenis ab Archia hierophante, Archiæ, qui tum maximum magistratum Thebis obtine-

bat; in quâ omnia de profectione exfulum per-scripta erant. Quæ quum jam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, sub pulvi-num subjiciens, "In crastinum," inquit, "differe res severas." At illi omnes, quum jam nox processisset, vinolenti ab exfulibus, duce Pelopidâ, sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt, auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt.

CAP. IV.

Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quod cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ. Cæteræ ferè omnes communes cum Epaminondâ. Namque in Leuctricâ pugnâ, imperatore Epaminondâ, hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis adfuit; sicut Spartam quum oppugnavit, alterum tenuit cornu; quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita ut proxima esset Epaminondæ.

CAP. V.

CONFLICTATUS autem est cum adversâ fortunâ. Nam et initio, sicut ostendimus, exsul patriâ caruit, et quum Thessaliâ in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque jure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consueisset; à tyranno Alexandro, Pheræo, simul cum Ismeniâ comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit, bello persequens Alexandrum. Post id factum, nunquam is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli quum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, configere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus irâ, equum in eum concitavit, proculque digressus à suis, conjectu telorum confossus concidit. Atque hoc secundâ victoriâ accidit; nam jam inclinatæ erant tyrannorum copię. Quo facto, omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, et statuis æneis, liberosque ejus multo agro donârunt.

XVII. AGESILAUS.

CAP. I.

AGESILAUS, Lacedæmonius, cùm à cæteris scriptoribus, tum eximiè à Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissimè. Hic primùm de regno cum Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. Mos est enim à majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis, quàm imperio, ex duabus familiis Procli et Eurysthenis; qui principes ex progenie Herculis Spartæ reges fuerunt. Harum ex alterâ in alterius familiæ locum fieri non licebat. Itaque utraque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natus esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agefilai; filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum non agnorât, eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agefilao suo patruo contendit; neque id quod petivit consecutus est. Nam, Lyfandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, et his temporibus potente, Agefilaus antelatus est.

CAP. II.

Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent; docens, satius esse in Asiâ, quam in Europâ, dimicari. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Græciam mitteret. Datâ potestate, tantâ celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis perveniret, quam regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regios, induciâs à Lacone petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedæmoniis cum rege conveniret; re autem verâ, ad copias comparandas; easque impetravit trimestres. Juravit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In quâ pactione, summâ fide mansit Agesilaus; contra ea, Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Lacono, tamen jusjurandum servabat, "multumque in eo se consequi," dicebat, "quod Tissaphernes, perjurio suo, et homines suis rebus alienaret, et deos sibi iratos redderet; se autem, servatâ religione, confirmare exercitum, quum animadverteret deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod his studere consueissent, quos conservare eadem viderent."

CAP. III.

POSTQUAM induciarum præterit dies barbarus non dubitans, quòd ipsius erant plurima domicilia in Cariâ, et ea regio his temporibus multò putabatur locupletissima, eò potissimum hostes impetum facturos, omnes suas copias eò contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quàm Tissaphernes usquam se moveret. Magnâ prædâ militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit, atque ibi, officinis armorum institutis, magnâ industriâ bellum apparavit; et quò studiosius armarentur, insigniisque ornarentur, præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in eâ re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui cæteris præstitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. Huic quum tempus esset visum copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quò esset iter factururus, palam pronuntiâisset, hostes non credituros, aliasque regiones præfidiis occupaturos, nec dubitatueros aliud esse facturum, ac pronuntiâisset. Itaque cùm ille Sardis iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo quum eum, opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio; Verò suis præsidio profectus est. Nam quum illò venisset, jam Agesilaus, multis locis expugnatis, magnâ erat prædâ potitus. Laco autem, cùm videret hostes equitatu superare, nunquam in

campo sui fecit potestatem, et his locis manum
conseruit, quibus plùs pedestres copix valerent.
Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, mul-
tò majores adversariorum copias; et sic in Asià
versatus est, ut omnium opinione victor duce-
retur.

CAP. IV.

HIC quum jam animo medicaretur proficisci
in Perfas, et ipsum regem adoriri, nuntius
ei domo venit Ephorum missu, bellum Athenien-
tes et Bœotios indixisse Lacedæmoniis; quare ve-
nire non dubitaret. In hoc non minùs ejus pietas
suspicienda est, quàm virtus bellica; qui quum
victori præesset exercitui, maximamque haberet
fiduciam regni Persarum potiundi, tantâ mo-
destiâ dicto audiens fuit jussis absentium magi-
stratum, ut si privatus in comitio esset Spartæ:
cujus exemplum utinam imperatores nostri se-
qui voluissent! Sed illuc redeamus. Agesilaus
opulentissimo regno præposuit bonam existima-
tionem, multòque gloriosius duxit, si institutis
patriæ paruisset, quàm si bello superâisset Asiam.
Hâc igitur mente Hellespontum copias trajecit,
tantâque usus est celeritate; ut, quod iter Xer-
xes, anno vertente, confecerat, hic transierit tri-
ginta diebus. Cùm jam haud ita longè abesset
a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athe-
nienſes et Bœotii, cæterique eorum socii, apud
Coroneam: quos omnes gravi prælio vicit. Hu-
jus victoriæ vel maxima fuit laus, quòd cùm
plerique ex fugâ se in templum Minervæ conje-

cissent, quærereturque ab eo, quid his fieri vellet; etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant; tamen antetulit iræ religionem; et eos vetuit violari. Neque verò hoc solum in Græciâ fecit, ut templa deorum sancta haberet; sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat, "mirari se, non sacrilegorum numero
"haberi, qui supplicibus deorum nocuissent;
"aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quàm qui sana spolia-
"rent."

CAP. V.

Post hoc prælium, collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque Corinthium est appellatum. Hic quum enâ pugnâ decem millia hostium, Agésilao duce, cecidissent, eo-que facto opes adversariorum debilitatæ viderentur; tantum abfuit ab insolentiâ gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quòd tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent; namque illâ multitudine, si sana mens esset, Græciæ supplicium Persas dare potuisse. Idem, quum adversarios intra mœnia compulisset, et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur; "negavit id suæ virtuti convenire. Se enim
"eum esse," dixit, "qui ad officium peccantes
"redire cogeret, non qui urbes nobilissimas ex-
"pugnaret Græciæ. Nam si," inquit, "eos
"extinguere voluerimus, qui nobiscum adver-

“sus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expug-
 “naverimus, illis quiescentibus. Quo facto,
 “sine negotio, quum voluerint, nos oppri-
 “ment.”

CAP. VI.

INTERIM accidit illa calamitas apud Leuctra
 Lacedæmoniis, quò ne proficisceretur, quum
 à plerisque ad exeundum premeretur, ut si de
 exitu divinaret, exire noluit. Idem, quum E-
 paminondas Spartam oppugnaret, essetque sine
 muris oppidum, talem se imperatorem præbuit,
 ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fu-
 isset, Spartam futuram non fuisse. In quo qui-
 dem discrimine celeritas ejus consilii saluti fuit
 universis. Nam quum quidam adolescentuli,
 hostium adventu perterriti, ad Thebanos trans-
 fugere vellent, et locum extra urbem editum
 cepissent; Agesilaus, qui perniciosissimum fore
 videret, si animadversum esset quenquam ad
 hostes transfugere conari, cum suis eo venit, ar-
 que, ut si bono animo fecissent, laudavit consi-
 lium eorum, quòd eum locum occupassent; et
 se id quoque fieri debere animadvertisse. Sic
 adolescentulos simulatâ laudatione recuperavit,
 et, adjunctis de suis comitibus, locum tutum re-
 liquit. Namque illi, aucto numero eorum, qui
 expertes erant consilii, commovere se non sunt
 ausi, eoque libentiùs, quòd latere arbitraban-
 tur, quæ cogitarent.

CAP. VII.

SINE dubio post Leuctricam pugnam Lacedæmonii se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperârunt; cùm interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam juvare. Nam cùm præcipuè Lacedæmonii indigerent pecuniâ, ille omnibus, qui à rege defecerant, præsidio fuit; à quibus magnâ donatus pecuniâ, patriam sublevavit. Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cùm maxima munera ei ab regibus, et dynastis, civitatibusque, conferrentur, nihil unquam domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eâdem fuit contentus, quâ Eurysthene, progenitor majorem suorum, fuerat usus; quam qui intrârat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat; contra ea plurima patientiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nullâ in re differret à cujusvis inopis atque privati.

CAP. VIII.

ATQUE hic tantus vir, ut naturam faultricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. Nam et staturâ fuit humili, et corpore exiguo, et claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem; atque ignoti, faciem ejus cùm intuerentur, contemnebant; qui autem virtutes noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, cùm annorum octoginta sub-

fidio Thaco in Ægyptum ivisset, et in actâ cum suis accubuisset, sine ullo tecto; stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis; neque huc amplius, quàm pellis esset injecta, eodemque comites omnes accubuissent, vestitu humili, atque obsoleto, ut eorum ornatus non modò in his regem neminem significaret; sed hominis non beatissimi suspensionem præberet. Hujus de adventu fama cum ad regiones esset perlata, celeriter munera eò cujusque generis sunt allata. His quærentibus Agesilaum, vix fides facta est, unum esse ex his, qui tum accubabant. Qui cum regis verbis, quæ attulerant, dedissent, ille præter vitulina, et hujusmodi genera obsonii, quæ præfens tempus desiderabat, nihil accepit; unguenta, cōronas, secundamque mensam servis dispertiit; cætera referri jussit. Quo facto eum barbari magis etiam contempserunt, quòd eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumpsisse arbitrabantur. Hic cum ex Ægypto revertèretur, donatus à rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret; venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas et Ægyptum; in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quò Spartam faciliùs perferre possent, quòd mel non habebant, cerâ circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.

XVIII. EUMENES.

CAP. I.

EUMENES, Cardianus. Hujus si virtutis par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multò illustrior, atque etiam honoratior; quòd magnos homines virtute metimur, non fortunâ. Nam cùm ætas ejus cecidisset in ea tempora, quibus Macedones florent, multùm ei detraxit inter hos viventi, quòd alienæ erat civitatis; neque aliud huic defuit, quàm generosa stirps; etsi enim illè domestico summo genere erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indignè ferebant; neque tamen non patiebantur: vincebat enim omnes curâ, vigilantia, patientia, calliditate, et celeritate ingenii. Hic peradolescens ad amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco; quòd multò apud Graios honorificentius est, quàm apud Romanos. Nam apud nos re verâ, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur; at apud illos, contrariò, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide, et industriâ cognitâ, quòd necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitie apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tre-

decim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, quæ hetærice appellabatur. Utrique autem in consilio semper adfuit, et omnium rerum habitus est particeps.

CAP. II.

ALEXANDRO Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccæ; ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent; aberant enim Craterus et Antipater, qui antecedere hunc videbantur; mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat. Hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta; nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat; non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque verò hoc solus fecit; sed cæteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interfi-

ceit conatus est ; et fecisset, nisi ille clam noctu ex prædiis ejus effugisset.

CAP. III.

INTERIM conflata sunt illa bella, quæ ad inter-
necionem post Alexandri mortem gesta sunt,
omnesque concurrerunt ad Perdiccam oppri-
mendum. Quem etsi infirmum videbat, quod
unus omnibus resistere cogebatur, tamen ami-
cum non deseruit, neque salutis, quam fidei,
fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas ei
parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet
atque Hellespontum ; et illum unum opposuerat
Europæis adversariis. Ipse Ægyptum oppug-
natum adversus Ptolemæum erat profectus.
Eumenes cum neque magnas copias, neque fir-
mas haberet, quod inexercitata, et non multo
antè erant contracta ; adventare autem diceren-
tur, Hellespontumque transisse, Antipater et
Craterus, magno cum exercitu Macedonum, viri
cum claritate tum usu belli præstantes ; (Ma-
cedones verò milites eâ tunc erant famâ, quâ
nunc Romani feruntur ; et enim semper habiti
sunt fortissimi, qui summæ imperiî potirentur)
Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognovissent,
adversus quos ducerentur, non modò non itu-
ras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque
hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut de-
viis itineribus milites duceret, in quibus vera
audire non possent ; et his persuaderet, se con-
tra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit
hoc propositum, et prius in aciem exercitum e-

duxit, præliumque commisit, quàm milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plùs valebat, quàm peditatu, quo erat deterior.

CAP. IV.

QUORUM acerrimo concursu cùm magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrat ipse Eumenes. Qui cùm inter se complexi, in terram ex equis decidissent, ut facillè intelligi posset inimicam mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse, quàm corpore; non priùs distracti sunt, quàm alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eò magis ex prælio excessit, sed acriùs hostibus institit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea, et maximè nobilibus captis, pedester exercitus, quòd in ea loca erat deductus, ut, invito Eumene, elabi non posset, pacem ab eo petiit. Quam cùm impetrasset, in fide non mansit, et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum, ex acie semivivum elatum, recreare studuit. Cùm id non posset, pro hominis dignitate, proque pristinà amicitia, namque illo usus erat Alexandro vivo, familiariter, amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

CAP. V.

HÆC dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur à Seleuco, et Antigono ; rerumque summa ad Antipatrum deferitur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur ; in his Eumenes. Hæc ille perculsus plagâ non succubuit, neque eò seciùs bellum administravit ; sed exiles res, animi magnitudinem etsi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, sæpe in itineribus vexabatur ; neque unquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent multis resistere. Sed extremo tempore, cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen, multis suis amissis, se expedit, et in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumfunderetur, et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quòd spatium non esset agitandi ; callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri exerceri que posset, quò libentiùs et cibo uteretur, et à corporis motu non removeretur. Substringebat caput loro altius, quàm ut prioribus pedibus planè terram posset attingere : deinde post verberibus cogebat exultare, et calces remittere ; qui motus non minùs sudorem excutiebat, quàm si in spatium decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut jumenta æquè nitida ex

castello educeret, cùm complures menses in obfidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. In hâc conclusione, quotiescunque voluit, apparatus et munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem se uno loco, quàm diu fuit hiems; quòd castrum subsidia habere non poterat, et ver appropinquabat, simulatâ deditiōe, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit; seque ac suos omnes extraxit incolumes.

CAP. VI.

AD hunc Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, cùm literas et nuntios misisset in Asiam, consultum, utrùm repetitum Macedoniam veniret (nam tum in Epiro habitabat) et eas res occuparet; huic ille primùm suasit, ne se moveret, et expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliquâ cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, et in neminem acerbiorē uteretur imperio. Horum nihil ea fecit. Nam et in Macedoniam profecta est, et ibi crudelissimè se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ne pateretur, Philippi domûs et familiæ inimicissimos stirpem quoque interimere; ferretque opem liberis Alexandri. Quam veniam si sibi daret, quàm primùm exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quò facilius faceret, se omnibus præfectis, qui in officio manebant, misisse literas, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. His rebus Eumenes permotus satius duxit,

si ita tulisset fortuna, perire benè meritis referentem gratiam, quàm ingratum vivere.

CAP. VII.

ITAQUE copias contraxit, bellum adversus Antigonom comparavit. Quòd unà erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem; et Antigenes, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum; invidiam verens, (quam tamen effugere non potuit) si potiùs ipse alienigena summi imperiù potiretur, quàm alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo; in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni; eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur; credens minore se invidià fore, si specie imperiù, nominisque simulatione Alexandri, bellum videretur administrare; quod et fecit. Nam, cùm non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur; quodammodo latebat: cùm tamen per eum unum gererentur omnia.

CAP. VIII.

Hic in Parætacis, cum Antigono conflixit, non acie instructâ, sed in itinere; eumque malè acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitimâ regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum co-

gebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Asiam peragrârat, device-
ratque Persas, inveteratâ cum gloriâ, tum etiam
licentiâ, non parere se ducibus, sed imperare
postulabat: ut nunc veterani faciunt nostri.
Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fe-
cerunt suâ intemperantiâ, nimiâque licentiâ, ut
omnia perdant; neque minùs, eos cum quibus
steterint, quàm adversus quos fecerint. Quòd
si quis illorum veteranorum legat facta, paria
horum cognoscat; neque rem ullam, nisi tem-
pus, interesse judicet. Sed ad illos revertar.
Hiberna sumpserant, non ad usum belli, sed ad
ipsorum luxuriam; longèque inter se discesse-
rant. Hoc Antigonus cùm comperisset, intel-
ligeretque se parem non esse paratis adversariis,
statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum.
Duæ erant viæ, quæ ex Medis, ubi ille hiema-
bat, ad adversariorum hibernacula posset per-
veniri. Quarum brevior per loca deserta, quæ
nemo incolébat propter aquæ inopiam; cæte-
rùm dierum erat fere decem. Illa autem, quæ
omnes commeabant, altero tantò longiorem ha-
bebat anfractum; sed erat copiosa, omniumque
rerum abundans. Hæc si proficisceretur, in-
telligebat priùs adversarios rescituros de suo
adventu, quàm ipse tertiam partem confecisset
itineris; sin per loca sola contenderet, sperabat
se imprudentem hostem oppressurum. Ad
hanc rem conficiendam, imperavit quàm pluri-
mos utres, atque etiam culleos comparari; post
hæc pabulum; præterea cibaria cocta dierum
decem; utque quàm minimè fieret ignis in ca-

stris. Iter, quod habebat, omnes celat. Sic paratus, quâ constituerat, proficiscitur.

CAP. IX.

DIMIDIUM ferè spatium confecerat, cùm ex summo castrorum ejus suspicio adlata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces, quæritur quid opus sit facto. Intelligebant omnes tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quàm Antigonus adfuturus videbatur. Hic omnibus titubantibus, et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere, et imperata facere, quod antè non fecerint, se rem expediturum. Nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minùs totidem dierum spatio retardaretur; quare circumirent, suas quisque copias contraheret. Ad Antigoni autem refrenandum impetum, tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum; hisque præcepit, ut primâ nocte, quàm latissimè possint, ignes faciant quàm maximos, atque hos secundâ vigiliâ minuant, tertiâ perexiguos reddant; et, adsimulatâ castrorum consuetudine, suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum; idemque posteriâ nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus, tenebris obortis, ignes conspiciatur; credit de suo adventu esse auditum, et adversarios illuc suas contraxisse copias. Mutat consili-

um, et quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, et illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit; ibique diem unum operitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quò integriore exercitu decerneret.

CAP. X.

Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus; neque tamen multum profecit. Nam invidiam ducum, cum quibus erat, perfidiâque militum Macedonum veteranorum, quum superior prælio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter antè separatis temporibus jurâset, se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obrectatio, ut fidem amittere mallerent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservâset, si per suos esset licitum; quòd ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminēbant enim Seleucus, Lyfimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes; cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt hi, qui circa erant; quòd videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeò erat incensus, ut, nisi magnâ spe maximarum rerum, leniri non posset.

CAP. XI.

ITAQUE cùm eum in custodiam dedisset, et præfectus custodum quæsisset, "Quemadmodum servari vellet? Ut acerrimum," inquit, "leonem, aut ferocissimum elephantum." Nondum enim statuerat, servaret eum, necne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum; et qui propter odium fructum oculis ex ejus casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent. Multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tamdiu tamque valde timuissent, cujus in perniciem positam spem habuissent victoriæ. At Eumenes, cùm diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiæ, "Se mirari, quare jam tertium diem sic teneretur. Non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ, ut sic deuteretur victo, quin aut interfici, aut missum fieri juberet." Hic cùm ferocius Onomarcho loqui videretur, "Quid? tu," inquit, "animo si isto eras, cur non in prælio cecidisti potiùs, quàm in potestatem inimici venires?" Huic Eumenes, "Utinam quidem istud evenisset!" inquit; "sed non eo accidit, quòd nunquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit; non enim virtute hostium, sed amicorum perfidiâ, decidi." Neque id falsum; nam et dignitate fuit honestâ, et viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quàm figurâ venustâ.

CAP. XII.

DE hoc Antigonus cùm solus constituere non auderet, ad concilium retulit. Hic cùm plerique omnes primò perturbati admirarentur, non jam de eo sumptum esse supplicium, à quo tot annos adeò essent malè habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset; denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent; interfecto, nihil habituri negotii essent. Postremò, si illi redderet salutem, quærebant, quibus amicis esset usus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic, cognitâ concilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem, cùm jam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quenquam admitti, et quotidianum victum amoveri iussit. Nam negabat, se ei vim adlaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius quàm triduum fame fatigatus, cùm castra moverentur, insciente Antigono, jugulatus est à custodibus.

CAP. XIII.

Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, cùm ab anno vigesimo, uti suprà ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, et tredecim apud Alexandrum, eundem locum obtinisset; in his uni equitum alæ præfuisse:

post autem Alexandri Magni mortem, imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset; captus non Antigonæ virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum *Reges* appellati, ex hoc facillimè potest judicari, quod nemo, Eumene vivo, *Rex* appellatus est, sed præfectus. Idem, post hujus occasionem, statim regum ornatum nomenque sumpserunt; neque, quod initio prædicarunt, se Alexandri liberis regnum servare, id præstare voluerunt; et, uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lyfimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt; ossaque ejus in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberorumque ejus deportanda curarunt.

XIX. PHOCION.

CAP. I.

PHOCION, Atheniensis, etsi sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus cepit; tamen multò ejus notior integritas est vitæ, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama; ex quo,

cognomine *Bonus* est appellatus. Fuit enim perpetuò pauper, cùm divitissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quæ ei à populo dabantur. Hic cùm à Rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortarentur accipere; simulque admonerent, si ipse his facillè careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summâ paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, “ Si mei similes erunt, “ idem hic,” inquit, “ agellus illos alet, qui me “ ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles “ sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali “ augerique luxuriam.”

CAP. II.

EIDEM cùm propè ad annum octogesimum prospera mansisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primò quòd cum Demade de urbe tradendâ Antipatro consenserat; ejusque consilio Demosthenes cum cæteris, qui benè de republicâ mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solùm offenderat, quòd patriæ malè consuluerat, sed etiam quòd amicitiae fidem non præstiterat. Namque auctus adjutusque à Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, cùm adversus Charetem eum subornaret; ab eodem in judiciis, cùm capitis causam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat. Hunc non solùm in periculis non defendit, sed etiam prodidit.

Concidit autem maximè uno crimine ; quòd cum apud eum summum esset imperium populi, et Nicanorem, Cassandri præfectum, insidiari Piræo Atheniensium, à Dercyllo moneretur ; idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur ; hîc, audiente populo, Phocion negavit esse periculum, seque ejus rei obsidem fore pollicitus. Neque ita multò post Nicanor Piræo est potitus. Ad quem recuperandum, sine quo Athenæ omnino esse non possent, cum populus armatus concurrisset, ille non modò neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidam præesse voluit.

CAP. III.

ERANT eo tempore Athenis duæ factiones ; quarum una populi causam agebat, altera optimatum. In hac erant Phocion et Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. Nam populares Polysperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. Interim à Polysperchonte Cassander Macedoniâ pulsus est. Quo factò, populus superior factus, statim duces adversariæ factionis capitis damnatos patriâ pepulit ; in his Phocionem et Demetrium Phalereum : deque eâ re legatos ad Polysperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eòdem profectus est Phocion. Quò ut venit, causam apud Philippum Regem verbo, re ipsâ quidem apud Polysperchontem, jussus est dicere. Namque is tum Regis rebus præerat.

Hic cùm ab Agnonide accusatus esset, quòd Piræeum Nicanori prodidisset, ex concilii sententiâ in custodiam coniectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

CAP. IV.

HUC ubi perventum est, cùm propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti; cùm alii, reminiscences veteris famæ, ætatis misererentur; plurimi verò irâ exaceruerentur, propter proditiōis suspiciōem Piræei; maximèque, quòd adversus populi commoda in senectute steterat. Quâ de re, ne perorandi quidem ei data est facultas, et dicendi causam. Inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publicè damnati tradi solent. Hic cùm ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cùm lacrymans dixisset, "O quàm indigna perpeteris, Phocion!" Huic ille, "At non inopinata," inquit; "hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses." In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque à servis sepultus est.

XX. TIMOLEON.

CAP. I.

TIMOLEON, Corinthius. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quòd nescio an ulli, ut et patriam, in quâ erat natus, oppressam à tyranno liberaret, et à Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret; totamque Siciliam, multos annos bello vexatam, à barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortunâ conflictatus est, et, id quod difficilius putatur, multò sapientiùs tulit secundam, quàm adversam fortunam. Nam, cùm frater ejus Timophanes, dux à Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupâisset, princepsque regni posset esse; tantùm abfuit à societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti; et patriæ legibus obtemperare sanctius duxerit, quàm imperare patriæ. Hâc mente, per haruspicem, communemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modò manus non attulit, sed ne aspicere quidem fraternal sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc præclarissimum ejus facinus non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim læ-

fam ab eo pietatem putabant, et invidiâ laudem virtutis obterebant. Mater verò, post id factum, neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus rebus ille adeò est commotus, ut nōnnūquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

CAP. II.

INTERIM Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est; cujus adversarii opem à Corinthiis petiērunt, ducemque, quo in bello uterentur, postulārunt. Huc Timoleon missus, incredibili felicitate Dionysium totâ Siciliâ depulit; cū interficere posset, noluit; tutòque ut Corinthum perveniret, effecit: quòd utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii sæpe adjuti fuerant. Cujus benignitatis memoriam volebat extare; eamque præclaram victoriam ducebat, in quâ plus esset clementiæ, quàm crudelitatis. Postremo, ut non solum auribus accipiretur, sed etiam oculis cerneretur, quem et ex quanto regno, ad quam fortunam detrussisset. Post Dionysii decessum, cum Hicetâ bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio; quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, indicio fuit, quòd ipse, expulso Dionysio, imperium dimittere noluit. Hoc superato, Timoleon maximas copias Carthaginensium apud Crimessum flumen fugavit, ac satis habere coëgit, si liceret Africam obti-

nere, qui jam complures annos possessionem Siciliæ tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

CAP. III.

QUIBUS rebus confectis, cum propter diuturnitatem belli, non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquiſſivit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arceſſivit colonos, quod ab his initio Syracusæ erant conditæ. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones diviſit; urbium mœnia diſiecta, fanaque deleta refecit; civitatibus leges libertatemque reddidit; ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam muniêrat Dionysius ad urbem obſidendam, à fundamentis diſjecit; cætera tyrannidis propugnacula demolitus est, deditque operam, ut quam minimè multa vestigia ſervitutis manerent. Cum tantis eſſet opibus, ut etiam invitis imperare poſſet, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut, nullo recusante, regnum obtineret; maluit se diligere, quam metui. Itaque, cum primum potuit, imperium depoſuit, et privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque verò id imperitè fecit; nam, quod cæteri reges imperio vix potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic deſuit, neque poſtea Syracusis

res ulla gesta est publicè, de quâ priùs sit decretum, quàm Timoleontis sententia cognita. Nullius unquam consilium non modò antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentia factum est, quàm prudentia.

CAP. IV.

HIC cum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderatè tulit, ut neque eum querentem quisquam audièrit, neque eò minùs privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat; neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ. Nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum, ex ore ejus exiit. Qui quidem, cum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quàm se in eâ re maximas diis gratias agere, atque habere, quòd cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat. Itaque suæ domi facellum *Αυτοματίας* constituerat, idque sanctissimè colebat.

CAP. V.

AD hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima natali die suo fecit omnia; quo factum

est, ut ejusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Lamestius, homo petulans et ingratus, vadimonium cum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur; Timoleon oravit omnes, ne id facerent. Namque id ut Lamestio, cæterisque liceret, se maximos labores summaque adisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret. Idem, cum quidam Lamestii similis, nomine Demænetus, in concione populi, de rebus gestis ejus detrachere cœpisset, ac nonnulla invehetur in Timoleonta; dixit, "nunc demum se voti esse datum. Namque hæc à diis immortalibus semper præcatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in quâ cuiusvis diceret, "de quo vellet, impunè dicere." Hic cum diem supremum obiisset, publicè à Syracusanis, in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, totâ celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI. DE REGIBUS.

CAP. I.

Hi ferè fuerunt Græciæ gentis duces, qui memoriâ digni videbantur, præter reges. Namque eos attingere noluimus, quòd omnium res gestæ separatim sunt relatæ; neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agefilæus nomine, non potestate, fuit rex, sicuti cæteri Spartani. Ex his verò, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos judicamus, Persarum Cyrus, et Darius Hystaspis filius; quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetæ in prælio cecidit; Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt præterea ejusdem generis, Xerxes, et duo Artaxerxes, Macrochir et Mnemon. Xerxi maximè est illustre, quòd maximis post hominum memoriam exercitibus terrâ marique bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiæ famâ floruit. Nam, cùm matris suæ scelere amisisset uxorem, tantùm indulgit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt; tertius ab Artabano præfecto ferro interemptus est.

CAP. II.

Ex Macedonum autem genere, duo multò cæteros antecesserunt rerum gestarum gloriâ, Philippus Amyntæ filius, et Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo consumptus est. Philippus Ægis à Pausaniâ, cum spectatum ludos iret, juxta theatrum occisus est. Unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Sículus, Dionysius prior. Nam et manu fortis, et belli peritus fuit, et, id quod in tyranno non faciliè reperitur, minimè libidinofus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus, nisi singularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus infidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magnâ retinuit felicitate, majorque annos sexaginta natus decessit, florente regno. Neque in tam multis annis cujusquam ex suâ stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreâisset, multique ei nati essent nepotes.

CAP. III.

FUERUNT præterea magni reges ex amicis Alexandri magni, qui, post obitum ejus, imperia ceperunt. In his Antigonus, et hujus filius Demetrius; Lyfimachus, Seleucus, Pro-

lemæus. Ex his Antigonus, cùm adversus Seleucum Lyfimachumque dimicaret, in prælio occisus est. Pari letho affectus est Lyfimachus à Seleuco. Nam, societate dissolutâ, bellum inter se gesserunt. At Demetrius cùm filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eò magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodiâ socer generi periit morbo. Neque ita multò post, Seleucus à Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est; quem ille à patre expulsum Alexandriâ, alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemæus, cùm vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vitâ privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur, non præterire Hamilcarem et Hannibalem; quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africâ natos præstitisse constat.

XXII. HAMILCAR.

CAP. I.

HAMILCAR, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginienſis, primo Punico bello, ſed temporibus extremis, admodum adoleſcentulus in Siciliâ præſſe cœpit exercitui. Cùm ante ejus adventum et mari et terrâ malè res gererentur Carthaginienſium, ipſe ubi adfu- it, nunquam hoſti ceſſit, neque locum nocendi

dedit; sæpeque è contrario, occasione datâ, laceſſivit, ſemperque ſuperior diſceſſit. Quo facto, cùm penè omnia in Siciliâ Pœni amiſiſſent, ille Erycem ſic defendit, ut bellum eo loco geſtum non videretur. Interim Carthaginienſes, claſſe apud inſulas Ægates à C. Lutatius, Conſule Romanorum, ſuperati, ſtatuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiſerunt Hamilcaris. Ille etſi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci ſerviendum putaviſ, quòd patriam, exhaustam ſumptibus, diutiùs calamitatem belli ferre non poſſe intelligebat; ſed ita, ut ſtatim mente agitare, ſi paulùm modò res eſſent reſectæ, bellum renovare, Romanosque armis perſequi, donecum aut certè viciffent, aut victi manus dediffent. Hoc conſilio pacem conciliavit; in quâ tantâ fuit ferociâ, ut cùm Catulus negaret, ſe bellum compoſiturum, niſi ille cum ſuis, qui Erycem tenuerunt, armis reliëtis, Siciliâ decederent; ſuccumbente patriâ, ipſe periturum ſe potiùs dixerit, quàm cum tanto flagitio domum rediret. Non enim ſuæ eſſe virtutis, arma à patriâ accepta adverſus hoſtes, adverſariis tradere. Huius pertinaciæ ceſſit Catulus.

C A P. II.

AT ille, ut Carthaginem venit, multò aliter ac ſperabat, rempublicam ſe habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarſit inteſtinum bellum, ut nunquam pari periculo fuerit Carthago, niſi cùm deleta

est. Primò mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciyerunt; quorum numerus erat viginti millium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeò sunt Pœni perterriti, ut etiam auxilia à Romanis petiverint, eaque impetraverint. Sed extremò, cùm propè jam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solùm hostes à muris Carthaginis removìt, cùm amplius centum millia facta essent armatorum; sed etiam eò compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame, quàm ferro, interirent; omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit; totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in eâ bellum videretur multis annis fuisse.

CAP. III.

REBUS his ex sententiâ peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quò facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem annorum novem. Erat præterea cùm eo adolescens illustris et formosus, Hasdrubal; quem nonnulli diligenter turpius, quàm par erat, ab Hamilcare, loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut à præfecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic

ille filiam suam in matrimonium dedit, quòd moribus eorum non poterat interdici focero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quòd; Hamilcare occiso, ille exercitui præsuit, resque magnas gessit; et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginensium; ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

CAP. IV.

AT Hamilcar, postquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ; maximas bellicosissimasque gentes subegit; equis, armis, viris, pecuniâ, totam locupletavit Africam. Hic cùm in Italiam bellum inferri meditaretur, nono anno, postquam in Hispaniam venerat, in prælio pugnans adversus Vettones, occisus est. Hujus perpetuum odium erga Romanos maximè concitâsse videtur secundum bellum Punicum. Namque Hannibal, filius ejus, assiduâ patris obtestationibus eò est perductus, ut interire, quàm Romanos non experiri, mallet.

XXIII. HANNIBAL.

CAP. I.

HANNIBAL, Hamilcaris filius, Carthaginien-
sis. Si verum est, quod nemo dubitat, ut
populus Romanus omnes gentes virtute supe-
rârit, non est inficiandum, Hannibalem tantò
præstitisse cæteros imperatores prudentiâ, quan-
tò populus Romanus antecedit fortitudine
cunctas nationes. Nam, quotiescunque cum
eo congressus est in Italiâ, semper discessit su-
perior. Quòd nisi domi civium suorum invidiâ
debilitatus esset, Romanos videretur superare
potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit
unius virtutem. Hic autem velut hæreditate
relictum odium paternum erga Romanos sic
confirmavit, ut prius animam, quàm id, depo-
suerit; qui quidem cum patriâ pulsus esset, et
alienarum opum indigeret, nunquam destiterit
animo bellare cum Romanis.

CAP. II.

NAM ut omittam Philippum, quem absens
hostem reddidit Romanis; omnium his
temporibus potentissimus rex Antiochus fuit.
Hunc tantâ cupiditate incendit bellandi, ut us-
que à Rubro mari arma conatus sit inferre Ita-
liæ. Ad quem cùm legati venissent Romani,
qui de ejus voluntate explorarent, darentque

operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in
suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis
corruptum, alia atque antea sentire; neque id
frustrâ fecissent, idque Hannibal comperisset,
seque ab interioribus consiliis segregari vidisset;
tempore dato, adiit ad regem, eique cùm multa
de fide suâ et odio in Romanos commemorâset,
hoc adjunxit: "Pater," inquit, "meus Ha-
milcar, puerulo me, utpote non amplius no-
vem annos nato, in Hispaniam imperator pro-
ficiscens, Carthagine Jovi optimo maximo
hostias immolavit. Quæ divina res durè
conficiebatur, quæfivit à me, vellemne secum
in castra proficisci? Id cùm libenter acce-
pisssem, atque ab eo petere cœpisssem, ne du-
bitaret ducere;" tum ille, "faciam," inquit,
"si fidem mihi, quam postulo, dederis. Simul
me ad aram adduxit, apud quam sacrificare
instituerat, eamque, cæteris remotis, tenen-
tem jurare jussit, nunquam me in amicitia
cum Romanis fore. Id ego jusjurandum
patri datum usque ad hanc diem ita conser-
vavi, ut nemini dubium esse debeat, quin re-
liquo tempore eadem mente sim futurus.
Quare si quid amicè de Romanis cogitabis,
non imprudenter feceris, si me celaris. Cùm
quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis,
si non me in eo principem posueris."

CAP. III.

HAC igitur ætate, quâ diximus, cum patre in Hispaniam profectus est; cujus post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatu omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publicè comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus, imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniæ bello subegit. Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit. Tres exercitus magnos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispaniâ reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenæum transiit. Quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit; neminem, nisi victum, dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quæ Italiam à Galliâ sejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, præter Hereulem Graium, transiêrat, (quo facto is hodie saltus Graius appellatur), Alpicos conantes prohibere transitum concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephantus ornatus ire posset, quâ antea unus homo inermis vix poterat repere. Hæc copias traduxit, in Italiamque pervexit.

CAP. IV.

CONFLIXERAT apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Consule, eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Claustidio apud Padum de-

cernit ; faucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collegâ Tiberio Longo, apud Trebiam, adversus eum venit. Cum his manum conferuit, utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero æquè bene usus sit. Quâ valetudine cum etiam nunc premeretur, lecticâque ferretur, C. Flaminium Consulem, apud Trasimenum, cum exercitu insidiis circumventum, occidit ; neque multo post C. Centenium prætorem, cum delectâ manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo Consules, C. Terentius Varro, et L. Paulus Æmilius. Utriusque exercitus uno prælio fugavit ; L. Paulum Consulem occidit, et aliquot præterea Consulares ; in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat Consul.

CAP. V.

HAC pugnâ pugnâtâ, Romam profectus, nullo resistente, in propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset, et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno se ei objecit. Hic clausus locorum angustis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit. Fabio callidissimo imperatori verba dedit. Namque, obductâ nocte, sarmenta in cornibus juvencorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit.

Quo repentino objectu viso, tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam non ita multis diebus, M. Minucium Rufum magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo productum in prælium, fugavit: Ti. Sempronium Gracchum, iterum Consulem, in Lucanis absens, in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum quinquies Consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare prælia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italiâ fuit, nemo ei in acie resistit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

CAP. VI.

Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse primùm apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit impræsentiarum bellum componere, quò valentior postea congredetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem confligit; pulsus (incredibile dictu!) biduo et duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest à Zamâ circiter millia passuum trecenta. In hac fugâ Numidæ, qui simul cum eo ex acie excefferant, insidiati sunt ei; quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti.

reliquos ex fugâ collegit. Novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

CAP. VII.

CUM in apparando acerrimè esset occupatus, Carthaginienſes bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo ſeciùs exercitui poſtea præfuit, reſque in Africâ geſſit; itemque Mago, frater ejus, uſque ad P. Sulpicium et C. Aurelium Conſules. His enim magiſtratiſbus, legati Carthaginienſes Romam venerunt, qui ſenatui populoque Romano gratias agerent, quòd cum his pacem ſeciſſent, ob eamque rem coronâ aureâ eos donarent, ſimulque peterent, ut obſides eorum Fregellis eſſent, captivique redderentur. His ex ſenatuſconſulto reſponſum eſt, munus eorum gratum acceptumque eſſe; obſides, quo loco rogarent, futuros; captivos non remiſſuros, quòd Hannibalem, cujus operâ ſuſceptum bellum foret, inimiciſſimum nomini Romano, et nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem. Hoc reſponſo Carthaginienſes cognito, Hannibalem domum Magonemque revocârunt. Hic, ut rediit, prætor factus eſt, poſtquam rex fuerat anno ſecundo et vigefimo. Ut enim Romæ conſules, ſic Carthagine quotannis annui biſ reges creabantur. In eo magiſtratu pari diligentiâ ſe Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis veſtigalibus non ſolùm ut eſſet pecunia, quæ Romanis ex ſœdere penderetur, ſed etiam ſupereſſet, quæ in ærario

poneretur. Deinde, anno post præturam, Marco Claudio, Lucio Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exoscendi gratiâ missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hæc repalam factâ, Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt; bona ejus publicârunt, domum à fundamentis disjecerunt, ipsum exulem judicârunt.

CAP. VIII.

AT Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit, in finibus Cyrenæorum, si fortè Carthaginenses ad bellum, Antiochi spe fiduciâque inducere posset; cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam profisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eâdem, quâ fratrem absentem, poenâ affecerunt. Illi desperatis rebus cum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio, alii à servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello parere voluisset consilii ejus, quàm in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quàm Thermopylis, de summâ imperii dimicâset. Quem etsi multa stultè conari videbat, tamen nullâ deseruit in re. Præfuit

paucis navibus, quas ex Syriâ jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cùm multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

CAP. IX.

ANTIOCHO fugato, verens ne dederetur, (quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem), Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quò se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretenfium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de quâ sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras complures complet plumbo; summas operit auro et argento: has, præsentibus principibus, deponit in templo Dianæ, simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis, statuas æneas, quas secum portabat, omnes suâ pecuniâ complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magnâ curâ custodiunt, non tam à cæteris, quàm ab Hannibale, ne quid ille, inscientibus his, tolleret, secumque asportaret.

CAP. X.

Sic conservatis suis rebus, Pœnus, illius Cretenfibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit; apud quem eodem animo fuit erga

Italiam; neque aliud quidquam egit, quàm regem armavit et excitavit adversus Romanos. Quem cùm videret domesticis rebus minùs esse robustum, conciliabat cæteros reges, adjungebatque bellicosas nationes. Diffidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terrâ; quò magis cupiebat eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plùs valebat propter Romanorum societatem. Quèm si removisset, faciliora sibi cætera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem inñt rationem. Classe paucis diebus erant decertaturi; superabatur navium multitudine; dolo erat pugnandum, cùm par non esset armis. Imperavit quàm plurimas venenatas serpentes vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici. Harum cùm confecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale prælium, classiarios convocat, hisque præcipit, omnes ut in unam Eumenis Regis concurrant navem, à cæteris tantùm satis habeant se defendere; id faciliè illos serpentium multitudine consecuturos. Rex autem in quâ nave veheretur, ut scirent, se facturum; quem si aut cepissent, aut interfecissent, magno his pollicetur præmio fore.

CAP. XI.

TALI cohortatione militum factâ, classis ab utrisque in prælium deducitur. Quarum acie constitutâ, priusquam signum pugne daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco

Eumenes esset, tabellarium in scaphâ cum caduceo mittit; qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est querere. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave declarata suis, eodem, unde ierat, se recepit. At Eumenes, soluta epistolâ, nihil in eâ reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cujus etsi causam mirabatur, neque reperiebatur, tamen praelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni, Hannibalis præcepto, universi navem Eumenis adoriuntur; quorum vim cum rex sustinere non posset, fugâ salutem petiit; quam consecutus non esset, nisi intra sua præsidia se recepisset, quæ in proximo littore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conjici coëpta sunt; quæ jacta initio risum pugnantibus concitârunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, novâ re perterriti, cum quid potissimum vitarent non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit; neque tum solum, sed sæpe alias pedestribus copiis pari prudentiâ pepulit adversarios.

CAP. XII.

QUÆ dum in Asiâ geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ apud L. Quintium Flaminium consularem cœnarent, atque ibi de Hannibale mentione factâ, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flaminius senatui detulit. Patres Conscripti, qui, Hannibale vivo, nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui à Rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibi que dederet. His Prusias negare ausus non est; illud recusavit, ne id à se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset; ipsi, si possent, comprehenderent; locum, ubi esset facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab Rege datum erat muneri; idque sic ædificarat, ut in omnibus partibus ædificii exitum sibi haberet, semper verens, ne usu eveniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent, puer ab januâ prospiciens Hannibali dixit, plures præter consuetudinem armatos apparere; qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac properè sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer cum celeriter quid esset renunciâisset, omnesque exitus occupatos ostendisset; sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutiùs vitam esse retinendam; quam ne alieno arbitrio dimitteret, me-

mor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo.

CAP. XIII.

QUIBUS consulibus interiêrit, non convenit. Nam Atticus, Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Coss. mortuum, in Annali suo scriptum reliquit. At Polybius, L. Æmilio Paulo, et Cn. Bæbio Tamphilo. Sulpitius autem, P. Cornelio Cethego, M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti; in his ad Rhodios de Cn. Manlii Vulsonis in Asiâ rebus gestis. Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt; sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus, et Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Sosilo Hannibal literarum Græcarum usus est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, et Romanorum explicare Imperatores; quò facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

XXIV. M. PORCIUS CATO.

FRAGMENTUM,

QUOD EX LIB. CORN. NEP. POSTERIORE

SUPEREST.

CAP. I.

CATO, ortus municipio Tusculo, adolescens-
tulus, priusquam honoribus operam daret,
versatus est in Sabinis; quod ibi heredium à
patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii
Flacci, quem in consulatu censurâque habuit
collegam, (ut M. Perperna Censorinus narrare
solitus est), Romam demigravit; in foroque esse
cepit. Primum stipendium meruit annorum
decem septemque, Q. Fabio Maximo, M.
Claudio Marcello Coss. Tribunus militum in
Siciliâ fuit. Inde ut rediit, castra secutus est
C. Claudii Neronis, magnique ejus opera existi-
mata est in prælio apud Senam, quo cecidit
Hasdrubal frater Hannibalis. Quæstor obtigit
P. Cornelio Scipioni Africano, consuli; cum
quo non pro fortis necessitudine vixit. Nam-
que ab eo perpetua dissenit vita. Ædilis plebis
factus est cum C. Helvio. Prætor provinciam
obtinueit Sardiniam, ex quâ quæstor superiore
tempore ex Africâ decedens, Q. Ennium poë-
tam deduxerat: quod non minoris existimamus,
quàm quemlibet amplissimum Sardiniensem tri-
umphum.

CAP. II.

CONSULATUM gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam Citeriorem; exque eâ triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus, consul iterum, cujus in priore consulatu quæstor fuerat, voluit eum de provinciâ depellere, et ipse ei succedere; neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentiâ sed jure reipubl. administrabatur. Quâ ex re iratus, senatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe præfuit ei potestati. Nam et in complures nobiles animadvertit, et multas res novas in edictum addidit, quâ re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta, usque ad extremam ætatem ab adolescentiâ, reipubl. causâ suscipere inimicitias non desistit. A multis tentatus non modò nullum detrimentum existimationis fecit, sed quoad vixit, virtutum laude crevit.

CAP. III.

IN omnibus rebus singulari fuit prudentiâ et industriâ. Nam et agricola solers, et reipubl. peritus, et jurisconsultus, et magnus imperator, et probabilis orator, et cupidissimus literarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum in eis progressum fecit, ut non faciliè reperire possis, neque de Græcis, ne-

que de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentiâ confecit orationes; senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas Regum Pop. Rom. Secundus et tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes, *Origines* videtur appellâsse. In quarto autem bellum Punicum primum; in quinto secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est, usque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit quæ in Italiâ Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria et diligentia comparet, multa doctrina. Hujus de vitâ et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.

XXV. VITA T. POMPONII ATTICI,

EX

CORNELIO NEPOTE.

CAP. I.

POMPONIUS ATTICUS, ab origine ultimâ stir-
pis Romanæ generatus, perpetuò à majo-
ribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem.
Patre usus est diligente, indulgente, et, ut tum
erant tempora, diti imprimisque studioso lite-
rarum. Hic, prout ipse amabat literas, omni-
bus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri
debet, filium erudivit. Erat autem in puero,
præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris
ac vocis, ut non solum celeriter arriperet, quæ
tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret.
Quâ ex re, in pueritiâ, nobilis inter æquales
ferebatur, clariùsque exsplendescibat, quàm ge-
nerosi condiscipuli animo æquo ferre possent.
Itaque incitabat omnes studio suo: quo in nu-
mero fuerunt L. Torquatus, C. Marius, C. fi-
lius, M. Cicero; quos consuetudine suâ sic sibi
devinxit, ut nemo iis perpetuò fuerit carior.

CAP. II.

PATER maturè decessit. Ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus pleb. interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia Pomponii consobrina nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Syllanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eò feciàs adolescentem Marium, hostem judicatum, javit opibus suis; cujus fugam pecunià sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod asferret rei familiari, eòdem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus meritò esset carissimus. Nam, præter gratiam, quæ jam adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publicè necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longiùs quàm dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alià quoque liberalitate. Nam universos frumento

donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur; qui modus mensuræ, *medimnus* Athenis appellatur.

CAP. III.

Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civemque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit. Quòd nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alià adscitâ. Quamdiu adfuit, ne quâ sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi, et Phidiæ, locis sanctissimis posuerunt; hunc enim in omni procuratione reipubl. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quòd in eâ potissimum urbe natus est, in quâ domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum; hoc specimen prudentiæ, quòd cum in eam civitatem se contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

CAP. IV.

Huc ex Asiâ Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium captus adolescentis et humanitate et doctrinâ. Sic enim Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat ser-

monis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronuntiabat et Græcè et Latinè, sic ut suprà nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Cui cum persuadere tentaret, "Noli, oro te," inquit Pomponius, "adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui." At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. Hic complures annos moratus, cum et rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, et omnia reliqua tempora aut literis, aut Atheniensium reipubl. tribueret; nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit, et si qua res major acta est, non defuit; sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patriâ fugienti L. L. S. ducenta et quinquaginta milia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cottâ et L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium profecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

CAP. V.

HABEBAT avunculum Q. Cæcilium, equitem Rom. familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ. Cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam: quo facto tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, testamento adoptavit eum, hæredemque fecit ex dodrante, ex quâ hæreditate accepit circiter centies L. L. S. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni; easque nuptias M. Cicero conciliârat. Cum quo à con-discipulatu vivebat conjunctissimè, multò etiam familiariùs, quàm cum Quinto; ut judicari possit, plùs in amicitîâ valere similitudinem morum, quàm affinitatem. Utebatur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plùs diligeret, Cicero an Hortensius; et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

CAP. VI.

In republicâ ita versatus est, ut semper optimarum partium et esset, et existimaretur; neque tamen se civilibus fluctibus committeret; quòd non magis eos in suâ potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quàm qui maritimis

jactarentur. Honores non petiit, cum ei paterent, propter vel gratiam, vel dignitatem; quod neque peti more majorum, neque capi possent, conservatis legibus, in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri è republicâ sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit; nullius rei neque præs, neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit; in jus de suâ re nunquam iit; judicium nullum habuit. Multorum consulum prætorumque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus; honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum; qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum præturam gerere noluisse, asseclam esse prætoris. Quâ in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum; quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori neque spei tribui viderent.

CAP. VII.

INCIDIT Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. Usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex suâ re familiari dedit. Ipsum Pompeium conjunctum non offendit.

Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cæteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant; quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summâ cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Cæsari fuit grata, ut victor, cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam fororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula.

CAP. VIII.

SECUTUM est illud, occiso Cæsare, cum res publica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse videretur; sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiaris quàm hoc fene: neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est à quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris intersectoribus ab Equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si et principes illius ordinis pecuniâs contulissent. Itaque appellatus est à C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque à talibus se consiliis removisset, respondit; si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usum quantum ex paterentur; sed neque cum quoquam de eâ re collocuturum, neque conturum. Sic ille consensionis globus hu-

jus unius dissensione disiectus est. Neque multò post, superior esse cœpit Antonius, ita ut Brutus et Cassius provinciarum, quæ iis dicis causâ datæ erant à consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum cæteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiâque cedenti L. L. S. centum millia muneris misit; eidem in Epiro absens trecenta iussit dari; neque eò magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

CAP. IX.

SECUTUM est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam prædicem, cum ille potius divinus fuerit; si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus augetur, neque minuitur. Hostis Antonius iudicatus, Italiâ cesserat; spes restituendi nulla erat. Non solum ejus inimici, qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam qui adversariis ejus se dabant, et in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem, Antonii familiares insequiebantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant; liberos etiam extinguere parabant. Atticus cum Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modò nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed è contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus

indignerunt, adjuvit: P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulvia, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa luterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quinetiam, cum illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset; ille se interposuit, pecuniamque sine scemore, sineque ullâ stipulatione ei credidit: maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum. Quæ cum faciebat, nemo eum temporis causâ facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensus ejus à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parùm odisse malos cives videretur.

CAP. X.

ILLE autem sui judicii, potius, quid se facere par esset, intuebatur, quàm quid alii laudaturi forent. Conversa subitò fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putârât, propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem; latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulò antè, opem tulerat. Tanta varietas iis temporibus

fuit fortunæ, ut modò hî, modò illi, in summo essent aut fastigio, aut periculo. Habebat secum Q. Gellium Canum, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adedò conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solùm ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere; multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, et ei, cùm requisisset ubinam esset, suâ manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret; se cum, et illius causâ Canum de proscriptorum numero exemisse: ac, ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit; neque enim suæ solùm à quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim; ut appareret nullam se junctam sibi ab eo velle fortunam. Quòd si gubernator præcipuâ laude ferretur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

CAP. XI.

QUIBUS ex malis ut se emerferat, nihil aliud egit quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cùm proscriptos præmiis imperatorum vulgus conquereret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est. Quintiam post prælium Philippense, interitumque C. Cassii et M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, et ejus filium, Aulumque Torquatum, cæterosque pari fortunâ perculsos, instituit tueri; atque ex Epiro his omnia Samóthraciam supportari jussit; difficile enim est omnia persequi, et non necessaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quòd non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minùs post mortem ejus, quàm florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quòd neque lædebat quenquam, neque, si quam injuriam acceperat, non malebat ulcisci, quàm oblivisci. Idem immortalì memoriâ percepta retinebat beneficia; quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut verè dictum videatur, "Sui cuique mores fingunt fortunam." Neque tamen priùs ille fortunam, quàm se ipse, finxit; qui cavit, ne quâ in re jure plecteretur.

CAP. XII.

His igitur rebus effecit, ut M. Vispanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus a-
dolescenti Cæsari, cum propter suam gratiam
et Cæsaris potentiam, nullius conditionis non
haberet potestatem, potissimum ejus deligeret
affinitatem, præoptaretque equitis Romani fili-
am generosam nuptiis. Atque harum nupti-
arum conciliator fuit, non est enim celandum,
M. Antonius triumvir reipublicæ constituendæ;
cujus gratiâ, cum augere possessiones posset suas,
tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nullâ
in re usus sit eâ, nisi in deprecandis amicorum
aut periculis, aut incommodis. Quod quidem
sub ipsâ proscriptione perillustre fuit. Nam
cum L. Sausæii, equitis Romani, æqualis fui,
qui cum eo complures annos, studio ductus
Philosophiæ, Athenis habitabat, habebatque in
Italiâ pretiosas possessiones, triumviri bona ven-
didissent, consuetudine eâ, quâ tum res gere-
bantur; Attici labore atque industriâ factum,
ut eodem nuncio Sausæius fieret certior, se pa-
trimonium amisisse, et recuperâsse. Idem L.
Julium Calidum, quem post Lucretij Catullique
mortem, multò elegantissimum poetam nostram
tulisse ætatem, verè videor posse contendere;
neque minùs virum bonum optimisque artibus
eruditum, post proscriptionem equitum, propter
magnas ejus Africanas possessiones, in proscrip-
torum numerum à P. Volumnio, præfecto fa-
brum Antonii, absentem relatum, expeditiit.

Quod in præfenti utrùm ei laboriofius, an gloriofius fuerit, difficile fuit judicari; quòd in eorum periculis, non fecus abfentes, quàm præfentes, amicos Attico efle curæ, cognitum eft.

CAP. XIII.

NEQVE verò minùs ille vir, bonus paterfamilias habitus eft, quàm civis. Nam cùm eflet pecuniofus, nemo illo minùs fuit emax, minùs ædificator. Neque tamen non in primis benè habitavit, omnibufque optimis rebus ufus eft. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hæreditate relictam; cujus amœnitas non ædificio, fed fylvâ conftabat. Ipſum enim tectum, antiquitus conſtitutum, plus falis, quàm ſumptùs habebat: in quo nihil commutavit, niſi ſi quid vetuſtate coactus eſt. Uſus eſt familiâ, ſi utilitate judicandum eſt, optimâ; ſi formâ, vix mediocri. Namque in eâ erant pueri literatiſſimi, anagnoſtæ optimi, et plurimi librarii; ut ne pedifequûs quidem quiſquam eſſet, qui non utrumque horum pulchrè facere poſſet. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domeſticus deſiderat, apprimè boni; neque tamen horum quenkum, niſi domi natum, domique factum habuit: quod eſt ſignum non ſolùm continentiæ, ſed etiam diligentiæ. Nam et non intemperanter concupiſcere, quod à plurimis videas, continentis debet duci; et potiùs diligentiam, quàm pretio, parare, non mediocriſ eſt induſtriæ. Elegans, non magnificus; ſplendidus, non ſump-

tuosus; omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat. Suppellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc præteribo, (quanquam nonnullis leve visum iri putem), cum in primis lautus esset eques Romanus, et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret; scimus non amplius, quam terna millia æris, peræque in singulos menses, ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem, domesticis rebus interfuius.

CAP. XIV.

NEMO in convivio ejus aliud acroama audit, quam anagnosce: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam fine aliqua lectione apud eum cœnatum est; ut non minus animo, quam ventre, convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrent. Cum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine; tantæque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod à patre acceperat, parum se splendide gesserit; neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraq; fortunâ. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam, neque in Italiâ, præter Ardeatinum et Nomentanum, rusticum prædium: omnisque

ejus pecuniæ reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum.

CAP. XV.

MENDACIUM neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate; ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, an amarent. Quicquid rogabatur, religiosè promittebat; quod non liberis, sed levis arbitrabatur polliceri quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tantâ erat curâ, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertæsum est. Suam enim existimationem in eâ re agi putabat: quâ nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia M. et Q. Ciceronum, Marii, Catonis, Q. Hortensii, Auli Torquati, multorum præterea equitum Romanorum, negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia sed judicio fugisse reipublicæ procurationem.

CAP. XVI.

HUMANITATIS verò nullum afferre majus testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Syllæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto; cum æqualibus autem suis, Q. Hortensio et M. Cicerone sic vixerit, ut judicari difficile sit, cui ætati fuerit aptissi-

mus: quanquam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, ac mutationibus rei publicæ, perscripta sunt, ut nihil in his non appareat; et facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit; sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

CAP. XVII.

De pietate autem Attici quid plura comemorem? cum hoc ipsum verè gloriantem audièrim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, cum esset septem et sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam rediisse, nunquam cum sorore fuisse in similitate, quam prope æqualem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit natura solum, (quanquam omnes ei paremus), sed etiam doctrina. Nam et principum philosophorum ita precepta habuit præ-

cepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.

CAP. XVIII.

MORIS etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator; quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quæ non in eo, suo tempore sit notata; et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in alijs libris, ut M. Bruti rogatu Juniam familiam à stirpe ad hanc ætatem ordine enumeravit, notans, qui à quoque ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset. Pari modo M. Claudii de Marcellorum, Scipionis Cornelii, et Fabii Maximi, de Corneliorum et Fabiorum, et Æmiliorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poetice; credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore, rerumque gestarum amplitudine, cæteros Romani populi præstiterunt, exposuit; ita ut sub singulorum imaginibus, facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinque versibus describeret. Quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam liber Græcè confectus

de consulatu Ciceronis. Haecenus Attico vivo edita hæc à nobis sunt.

CAP. XIX.

Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur; et, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, "Suos cuique mores plerumque conciliare fortunam." Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi Julii filii, cum jam antè familiaritatem ejus esset consecutus nullâ aliâ re quàm elegantia vitæ, quâ cæteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem eum est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam antè detulerit; et conciliârit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. Nata autem est Attico neptis ex Agrippâ, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni Drusillâ nato, privigno suo, despondit; quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore.

CAP. XX.

QUAMVIS antè hæc sponsalia, non solum cum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quenquam literas misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid legeret, quibusque in locis, et quamdiu esset moraturus; sed etiam cum esset in urbe, et propter suas infinitas oc-

cupationes, minùs sæpe quàm vellet Attico frueretur, nullus dies tamen temerè intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret; modò aliquam ei quæstionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cùm ædes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut, Attici admonitu, Cæsar eam reficiendam curaret. Nèque verò à M. Antonio minùs absens literis colebatur; adeò ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiorè faceret Atticum. Hoc quale sit, faciliùs existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solùm æmulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Cæsarem atque Antonium, cùm se uterque principem non solùm urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

CAP. XXI.

TALI modo cùm septem et septuaginta annos complèssset, atque ad extremam senectutem non minùs dignitate, quàm gratiâ fortunâque crevissset, (multas enim hæreditates nullâ aliâ re quàm bonitate est consecutus), tantâque prosperitate usus esset valetudinis, ut annos triginta medicinâ non indiguissset; nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt. Nam putârunt esse tenebrion, cui reme-

dia celeria faciliaque proponebantur. In hoc
 eum tres menses sine ullis doloribus, præter-
 quam quos ex curatione capiebat, consumisset;
 subito tanta vis morbi in unum intestinum pro-
 rupit, ut extremo tempore per lumbos fistula
 putris eruperit. Atque hoc priusquam ei acci-
 deret, postquam indies dolores accrescere, fe-
 bremque accensisse sensit, Agrippam generum
 ad se arcessiri iussit, et cum eo L. Cornelium
 Balbum, Sextumque Poducrum: hos ut ve-
 nisse vidit, in cubitum innixus, *“Quantam,”*
 inquit, *“curam diligentiamque in valetudine*
“meâ tuendâ hoc tempore adhibuerim, cum
“vos testes habeam, nihil necesse est pluribus
“verbis commemorare: quibus quoniam, ut
“spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod
“ad sanandum me pertineret, reliquum est ut
“egomet mihi consulam. Id vos ignorare no-
“lui. Nam mihi stat alere morbum desinere.
“Namque his diebus quicquid cibi potionisque
“sumsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores
“sine spe salutis. Quare à vobis peto primùm,
“ut consilium probetis meum; deinde, ne fru-
“strâ dehortando conemini.”

CAP. XXII.

HAC oratione habitâ, tantâ constantiâ vocis
 atque vultûs, ut non ex vitâ, sed ex domo
 in domum videretur migrare; cum quidem
 Agrippa eum flens, atque osculans oraret atque
 obsecraret, *“ne id, quod natura cogeret, ipse*
“quoque sibi acceleraret; et quoniam tum quo-

EPISTOLA

CORNELIÆ,

MATRIS GRACCHORUM.

FRAGMENTUM

EX

CORN. NEPOTE.

Dicis, pulchrum esse inimicos ulcisci. Id neque majus, neque pulchrius cuiquam, atque esse mihi videtur; sed si liceat republicâ salvâ ea persequi. Sed quatenus id fieri non potest, multo tempore, multisque partibus, inimici nostri non peribunt; atque uti nunc sunt, erunt potiùs, quàm respublica profligetur atque pereat.

Eadem alio loco.

Verbis conceptis dejerare ausim, præterquam qui Tiberium Gracchum necârunt, neminem inimicum tantum molestiæ, tantumque laboris, quantum te ob has res, mihi tradidisse; quem oportebat omnium eorum, quos antehac habui liberos, partes eorum tolerare; atque curare, ut quàm minimum solitudinis in senectâ habe-

rem, utique quæcunque ageres, ea velles maxime mihi placere; atque uti nefas haberes rerum majorum adversum meam sententiam quicquam facere; præsertim mihi, cui parva pars vitæ superest: at ne id quidem tam breve spatium potest opitulari, quin et mihi adverferis, et rempublicam profliges. Denique quæ pausa erit? et quando desinet familia nostra insanire? et quando modus ei rei haberi poterit? et quando definemus, et absentes, et præsentis, molestiis desistere? et quando perpudescet miscendâ atque perturbandâ republicâ? Sed si omnino id fieri non potest; ubi ego mortua ero, petito tribunatum, post me facito quod libebit, cum ego non sentiam. Ubi mortua ero, parentabis mihi, et invocabis Deum parentem. In eo tempore, non pudebit te eorum Deum preces expectere, quos vivos atque præsentis, relictos atque desertos habueris? Ne ille smat Jupiter te ea perseverare, nec tibi tantam dementiam venire in animum: et si perseveras, vereor ne in omnem vitam tantum laboris culpâ tuâ recipias, uti in nullo tempore tute tibi placere possis.

FINIS.

maxi-
s re-
quic-
pars
spa-
feris,
pausa
nire?
quan-
mole-
cendâ
nnino
etito
cûm
itabis
tem-
expe-
atque
te ea
enire
a om-
ipias,
lis.